

A tanúvallomás jogszerű megtagadásának elméleti és gyakorlati dilemmái

Jelige: sanako

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Relatív vallomás megtételi akadályokról általában (tanúzási mentesség).....	5
1.1 Figyelmeztetések	5
1.2 A tanú vallomásmegtagadásával kapcsolatos nyilatkozatáról	6
1.2.1 A ráutaló magatartás mint megtagadással kapcsolatos nyilatkozat	6
1.2.2 Vallomás fenntartásának kizártsága	8
1.3 A vallomást megtagadó tanú eljárásjogi helyzete.....	11
2. Történeti áttekintés	12
3. Hozzá tartozó vallomásmegtagadási oka	14
3.1 Szabályozás okairól	15
3.2 Élettársi kapcsolat körülmények vizsgálata	16
3.3 A vallomást szabályszerűen megtagadó tanú szakértői vizsgálata	18
3.4 Több terhelt esetére vonatkozó szabályozás	19
3.5 Objektív okból meg nem hallgatható, egyébként mentességet élvező tanú vallomása.....	20
3.5.1 Elhalt tanú	20
3.5.2 Távollévő tanú	20
3.6 Cselekvőképtelen kiskorú vallomásmegtagadási joga.....	21
4. Egyes kérdésekre történő válaszadás megtagadása	22
4.1 Önvádra kötelezés tilalma.....	23
4.2 Kivétel a főszabály alól.....	24
4.3 Megváltozott eljárási helyzet – tanú korábbi gyanúsított vallomásának felhasználása	25
4.4 Megváltozott eljárási helyzet – gyanúsított korábban tanúként tett vallomásának felhasználása.....	26
5. A Be. 81.§ (1) bekezdés a) pont és b) pont elhatárolása.....	27
6. Foglalkozásánál vagy megbízatásánál fogva titoktartásra kötelezett személy.....	28

6.1 A védő vallomásának kizárása és az ügyvéd mentességi joga	29
6.2 A védő kizárása és a vallomástétel akadályai	30
7. Médiatartalom szolgáltató.....	32
8. Speciális mentességi eset a tanúvédelem körében	34
9. Tanúzási mentesség és az igazságszolgáltatás rendje elleni bűncselekmények	35
9.1 Hamis tanúzás	35
9.1.1 Német megoldás – „hamis tanúzás elkövetése végszükségben”	37
9.2 Mentő körülmény elhallgatása	38
9.3 Tanúvallomás jogtalan megtagadása	38
10. Rendőr vallomása a mentességi jogával élő, neki vallomást tevő személy vallomásáról	39
11. Felmerülő problémák egy jogeset tükrében	42
Összegzés	45
Irodalomjegyzék.....	47
Jogszabályjegyzék	48
Bírósági Határozatok	48
Ítéletáblai Határozatok	49
Egyéb jogforrások	49

Bevezetés

A tanú mentességi jogával kapcsolatos rendelkezések igen sok vitát váltanak ki és rendkívül sok bosszúságot okozhatnak a gyakorlatban. Ezek hivatottak feloldani azokat az ellentéteket, amelyek a büntetőeljárás sikeréhez és ezzel együtt a bűnözés elleni küzdelemhez fűződő érdek, valamint az eljárás alá vont és az eljárási szereplők különböző, védelemre érdemes érdekei között húzódnak. Ezek közül is igen képlékeny és a gyakorlatban több gondot okozó mentességi jog, ami a hozzátartozókat illeti meg. A tanúzás alóli mentesség a) és b) pontos esete az emberi méltósághoz és a magánszféra zavartalanságához fűződő jogra vezethetőek vissza. E jogokban olyan értékek öltenek testet, amelyeket a büntetőeljárásban is védelemre érdemesnek tart a jogalkotó, noha tiszteletük nem növeli a helyes ténymegállapítás esélyeit, sőt inkább gátolják a döntéshozót a valóság megismerésében. Belinget idézve: a bizonyítási tilalmakkal a jog egy járható utat zár el, egy olyan utat, amely biztonságosan elvezetne a célhoz, de amelyről úgy gondolja: ezen az úton még sem kellene járni.¹ A hozzátartozó vallomásmegtagadási jogát minden európai ország elismeri, de részben eltérő szabályokkal. Meddig terjedhet az a védelem, amit ez a rendelkezés biztosít és hol húzódik a határ? Képes a jelenlegi jogszabályi környezetben a jogintézmény arra, hogy betöltse funkcióját, vagy ez inkább visszaélések melegágya?

Igen gyakran fordul elő, nagy tárgyi súlyú bonyolultabb ügyekben is, hogy a vád a hozzátartozó tanúk vallomásán áll, így mikor ezen tanúk a vallomástételt a bíróság előtt megtagadják – tekintve hogy ekkor a korábbi vallomásuk sem vehető figyelembe, beleértve a szembesítéseket is – hónapok munkája ellenére összedől. Ugyancsak gyakori a figyelmeztetés elmaradása, nem megfelelő megtörténte, illetve a törvénysértő vallomások alapul vétele miatti hatályon kívül helyezés, hiszen ha ezen vallomásokat a bíróság nem vehette volna a figyelembe, az ítélet megalapozatlanná válik.

Különösen problémát tud a dolog okozni, ha az eljárás épp annak a tanúnak a feljelentése alapján indult meg, aki később a vallomást megtagadja. A feljelentés is egyfajta tanúvallomás, hiszen a hatóság ekkor értesül először a történetekről, de ha később a tanú a vallomást megtagadja, akkor ennek tartalma sem vehető majd figyelembe. Ami a magánindítványt illeti, büntető anyagi jogunk szerint azt visszavonni nem lehet. De ha a magánindítványt előterjesztő később a vallomást az elkövető hozzátartozójaként megtagadja, egyrészt gyakorlatilag ezzel az eljárás az alapját veszti el, másrészt nagy valószínűséggel az eljárás bizonyíték hiányában

¹BÁRD KÁROLY: Emberi Jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, Magyar Hivatalos Közlönykiadó Bp. 2007. 282.o

megszüntetésre kerül, - tekintettel a magánindítványra üldözendő bűncselekmények jellegére - ami eredményében ugyan azt jelenti, mint ha a magánindítványt visszavonta volna.

Az is tény azonban, hogy az ilyen vallomások bizonyító erejét mindig kellő körültekintéssel kell vizsgálni, hiszen „a tanú hitelessége immár annál csekélyebb, minél nagyobb ellensége vagy barátja a vádlottnak, vagy minél közelebbi viszonyban áll hozzá.”²

²BECCARIA C.: A tanúról In.: Tóth Mihály: Büntető eljárásjogi olvasókönyv 221.o

1. Relatív vallomás megtételi akadályokról általában (tanúzási mentesség)

A relatív vallomás megtételi akadályok közös jellemzője, hogy a kihallgatandó személy akaratától függ, hogy vallomást tesz, vagy sem. A tanúvallomásnál a mentességi joggal élés olyan kivétel az általános tanúzási kötelezettségek közül, amellyel a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén, az erre jogosult tanú, saját belátása szerint külső befolyástól mentesen élhet és dönthet akár úgy hogy vallomást tesz, akár úgy, hogy nem. Ha a törvényben felsorolt körülmények bármelyike fennáll a hatóságnak a tanút ezenjogára figyelmeztetni kell, ezt a figyelmeztetést, illetve a tanú figyelmeztetésre adott válaszát minden esetben jegyzőkönyvezni kell. Fontos, hogy a tanú válasza egyértelmű, kifejezett és félreérthetetlen legyen.

1.1 Figyelmeztetések

Ha relatív vallomástételi akadály áll fenn „a tanút vallomása elején a mentességi okokra és jogaira figyelmeztetni kell. A figyelmeztetést, valamint a tanúnak a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni... elmaradása esetén a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.”³ 2012. 01.01-étől mind a nyomozati szakban⁴, mind a bírósági szakban⁵ „ha megállapítható, hogy a tanú a vallomásában a 82.§ (4) bekezdés esetét kivéve magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolja a tanút 82.§ (1) bekezdés b) pontjában meghatározottak szerint ismételten figyelmeztetni kell... a figyelmeztetést valamint a tanúnak erre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni.”

A tanú figyelmeztetése tehát kétirányú kötelezettséget jelent: egyrészt tájékoztatni kell arról, hogy milyen esetekben illetve kérdésekben tagadhatja meg a vallomástételt. Másrészt fel kell hívni a figyelmet arra, hogy vallomásának milyen büntetőjogi következményei lehetnek. A mindenre kiterjedő figyelmeztetés jelentőségét az adja, hogy a büntető törvénykönyv 275. § (1) bekezdés alapján „nem büntethető hamis tanúzásért, aki a valóság feltárása esetén önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná; aki a vallomástételt egyéb okból megtagadhatja, de erre kihallgatása előtt nem figyelmeztették; vagy akinek a kihallgatása törvény alapján kizárt.” Ebből következően a figyelmeztetés helyes megtörténte a

³Be. 82.§ (2) bek., a jogellenesen megszerzett tanúvallomás kizárásának speciálklauzulája

⁴ Be.181.§ (2) bekezdés

⁵ Be. 293.§ (3) bekezdés

hamis vallomásért való büntetőjogi felelősség előfeltételét is jelentheti.⁶ Az ezzel kapcsolatos ellentmondásokkal külön fejezetben foglalkozok.

Érdekes kérdés, hogy a mentességi jogra való figyelmeztetés elmaradása mennyiben eredményezheti a tanúvallomás bizonyítékok köréből való kirekesztését. Ezt a következőkben a Debreceni Ítéltábla egyik határozatával fogom szemléltetni.⁷

Az ügyben probléma volt, hogy az elsőfokú bíróság, megsértette e a büntetőeljárás törvény rendelkezéseit azáltal, hogy azt a tanút, akiről a vádlott a nyomozás során azt állította, hogy tőle kapta a kábítószer, nem figyelmeztette a Be. 82.§ (1) bekezdésének b) pontjában írt mentességi jogára. Átiratában a Debrecen Fellebbviteli Főügyészség ezt sérelmezte, mellyel a Debreceni Ítéltábla is egyet értett. A bíróság arra a megállapításra jutott – figyelemmel a Be. 78. § (4) bekezdésében írt törvénysértő bizonyítékok kizárására vonatkozó generálklauzulára – hogy a fentebb írt eljárási szabálysértés miatt a tanú vallomása kirekesztendő lenne a bizonyítás köréből, ez azonban adott esetben azért nem szükséges, mert „az első fokú bíróság a tanú vallomására tényeket nem csupán nemleges megállapításokat alapított.” A „nemleges megállapítás” fogalmát akként határozta meg hogy a tanú kihallgatása során azt nyilatkozta, nem ismeri a vádlottat, a kábítószer nem tőle kapta, valamint azt állította, hogy a vádlott telefonjában az ő neve alatt elmentett számról nincs tudomása. A vallomásból tehát a bíróság nem tudott tényeket megállapítani, ezért a mentességi jogára nem figyelmeztetett tanú vallomása – noha törvénysértő módon történt annak a felvétele – bizonyítási eszközként értékelendő az adott esetben. Ez, a bíróság érvelése szerint, relatív eljárási szabálysértésnek minősül, amit nem szükséges kizárni a bizonyítékok köréből a Be. 78.§ (4) bekezdés b) pontja alapján.

Ezen érvelés azonban több oldalról is támadható. A bíróság figyelmen kívül hagyta a Be.82. § (2) bekezdésében rögzített törvénysértő módon felvett tanúvallomásnak a bizonyítási eszközök köréből való kirekesztéséről szólós speciálklauzulát, és ebből adódóan hibás logikát követve értelmezte a jogellenes módon megszerzett bizonyítékok generálklauzuláját is.⁸

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint, Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontja alapján a tanú a vallomástétel egészét nem tagadhatja meg. Mentességi jogával élve csak azokra a kérdésekre

⁶FÁZSI LÁSZLÓ: Üres garancia – a tanú figyelmeztetésének elméleti és gyakorlati kérdései In.: Rendészeti Szemle 2008/2. 50.o.

⁷ A határozatot dr. Gácsi Anett dolgozta fel: A Debreceni Ítéltábla döntése a tanúzási mentesség következményeiről In.:JeMa 2012/2.

⁸ GÁCSI ANETT: A Debreceni Ítéltábla döntése a tanúzási mentesség következményeiről In.: JeMa 2012/2. 34.o. 5. pont: Az érvelés kritikájáról

tagadhatja meg a válaszadást, amelyekre adandó válasszal önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolná. Ebből következően tehát a vallomása csak abban a körben nem vehető figyelembe bizonyítási eszközként, amelynél ki kellett volna oktatni mentességi jogára, és amely körben a tanúvallomást ténylegesen megtagadhatta volna. Abban a kérdéskörben azonban, amelyre a megjelölt mentességi ok nem vonatkozik, a rendelkezés a tanúvallomás figyelembe vételét nem zárja ki. A Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontjában rögzített relatív tanúvallomás tételi akadály céljának egyfajta szűkítő értelmezés felel meg, azaz kizárólag a vallomás megtagadására alapot adó kérdéskörre vonatkozóan kerülhet sor a mentességi jogra való kioktatás nélkül felvett tanúvallomás mint bizonyítási eszköz kizárására.⁹

Szükségesnek tartom ezen a ponton megjegyezni, hogy az ügyben eljáró hatóságoknak lehetőségeikhez képest kerülniük kell az olyan jellegű kérdéseket, amelyekre a tanú nem köteles válaszolni. Amennyiben azonban elkerülhetetlen ezek feltétele, nyomban fel kell hívni a tanút arra, hogy az elhangzott kérdésre nem köteles válaszolni.

Más eredményre lehet azonban jutni abban az esetben, amikor abszolút vallomás megtagadási okról van szó, és a bíróság erre vonatkozóan mulasztja el a figyelmeztetéseket. Ilyenkor ugyanis a mulasztás orvoslása nélkül, az ilyen tanú vallomása bizonyítékként figyelembe nem vehető. Még akkor sem lehet ennek helye, ha a tanú a figyelmeztetés elmaradását követően nem vádolta sem magát sem hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével. A törvény ugyanis nem ad lehetőséget arra, hogy a kötelező figyelmeztetés elmulasztását követően tett vallomásnak a íráság bármilyen jelentőséget tulajdonítson, ellenkező esetben megsérti a Be. 82.§ (2) bekezdését.¹⁰

1.2 A tanú vallomásmegtagadással kapcsolatos nyilatkozatáról

A tanú nyilatkozatával szemben kiemelt jelentőségű követelmény, hogy annak kifejezettnek, egyértelműnek és félreérthetetlennek kell lennie. A tanúnak kifejezésre kell juttatnia, hogy a figyelmeztetést megértette, majd pedig választ kell adnia arra, hogy mentességi joga ellenére vallomást tesz, vagy él ezen jogával, és a vallomást megtagadja.

1.2.1 Ráutaló magatartás, mint megtagadással kapcsolatos nyilatkozat

A tanú mentességi joggal kapcsolatos nyilatkozatának lehetséges módjaival kapcsolatban a Szegedi ítélőtábla egy előtte fekvő ügyben úgy foglalt állást, hogy a tanúnak a bíróság előtt kell nyilatkoznia abban a kérdésben, hogy él e a törvényben biztosított mentességi jogával. Az

⁹ U.o. 35.o

¹⁰ 2006/317 BH

elsőfokú bíróság ugyanis a kitűzött tárgyalásra az I. r. vádlott anyját és a II.r. vádlott élettársát tanúként a további tájékoztatással idézte, hogy amennyiben a tárgyaláson nem jelennek meg, azt úgy tekinti, hogy élni kívánnak vallomásmegtagadási jogukkal, ezért nyomozati vallomásuk nem olvasható fel. Ezzel a bíróság eljárási szabályt sértett, hiszen a tanúként kihallgatandó személy nyilatkozata előtt a bíróság nem határozhat a kihallgatás mellőzéséről azon az alapon, hogy a tanút úgyis mentességi jog illeti meg. Erre a bíróságnak még akkor sincs módja, ha a tanú az eljárás korábbi szakaszában már élt mentességi jogával, mivel az erről való döntés joga a tanút a törvényi előfeltételek megléte esetében az eljárás során mindvégig megilleti.¹¹ Mindezek alapján, az Ítéletábra álláspontja szerint, kizárólag két esetben vonhat le a tanú távollétében olyan következtetést az őt kihallgatni kívánó bíróság, hogy élni kíván mentességi jogával:

1. Egyrészt ha a bíróság írásbeli idézésére a tanú írásban akként nyilatkozik, hogy azért nem jelenik meg a tárgyaláson, mert élni kíván mentességi jogával.
2. Másrészt amikor ezt a nyilatkozatot a tanú érdekében eljáró ügyvéd teszi meg.

Minden más megoldás eljárási szabályba ütköző. Helytelen tehát, ha a bíróság az említett tájékoztatással idézi a tanúkat, az Ítéletábra kiemelte továbbá hogy semmi esetre sem lehet a tanúk tárgyalásról való távolmaradását ráutaló magatartásként úgy értékelni, és olyan tartalmú nyilatkozatnak venni, hogy élni kívánnak mentességi jogukkal. Az I. r. vádlott védőjének jelen ügyben tett nyilatkozata sem fogadható el ekként, különös tekintettel a tanúk és a vádlottak, illetőleg védőjük között fennálló esetleges érdekellentétre.¹²

1.2.2 Vallomás fenntartásának kizártsága

További probléma a gyakorlatban, hogy a vallomás megtagadására egyébként jogosult tanú, a bíróság kioktatására akként nyilatkozik, hogy a nyomozati szakban tett vallomását kívánja fenntartani. Hatályos Büntetőeljárási törvényünk rendelkezése miatt, ilyet nem tehet, ugyanis a 297.§ (2) bekezdése szerint nincs lehetőség arra, hogy a tanú korábban illetőleg nyomozati szakban tett vallomását a bíróság felolvasással a tárgyalás anyagává tegye. Amennyiben a tanú úgy dönt, hogy nem tesz vallomást, a büntető eljárási törvényünk 296.§ (3) bekezdése alapján korábbi vallomásai sem olvashatók fel, ha vallomást tesz akkor viszont köteles előbb összefüggően előadni a vallomását és a bíróság kérdéseire válaszolni, és csak ezt követően, az esetleges ellentmondások feltárása illetve kiküszöbölése érdekében, kerülhet sor korábbi

¹¹HVG-ORAC Kiadó Büntetőeljárási jog Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás I. kötet 336. oldal 1. pont

¹² 2013.93 ÍH, In: Ítéletábrái Határozatok 2013.3, 15.o.

vallomásainak felolvasására. Ez akkor jelent gondot, ha a bíróság előtt nyomás alatt álló tanú – különös tekintettel a terhelt hozzátartozójára – inkább megtagadja a vallomást, a bíró általi azon kioktatás után, hogy nyomozati vallomását nem tarthatja fenn, ha viszont vallomást tesz, válaszolnia kell a bíróság kérdéseire. A bíróság elé idézett személyek nem szívesen vallanak hozzátartozójuk ellen, végképp megpróbáltatást jelenthet számukra egy esetleges szembesítés. Ráadásul jelenlegi szabályozásunk alapján, ha egy ilyen tanú az eljárás során mindvégig vallomást tett, de egy szembesítést később nem vállal, az is a vallomás megtagadásának számít, aminek eredménye, hogy az összes korábbi vallomását ki kell rekeszteni a bizonyítás köréből. Ezt azért sem tarthatjuk elfogadhatónak, mert ha az eljárás korábbi szakaszában ki lett oktatva a vallomás megtagadásának jogára, illetve a hamis tanúvallomás törvényes következményeire, ez egy törvényesen felvett bizonyíték, amire alapozva az ügyész vádat emelt. Tanúvallomás visszavonásának hatályos jogunkban egyébként sincs helye, hiszen ez sérti a jogbiztonságot. Ez alól persze kivételt kell, hogy képezzen az az eset, amikor a terhelt hozzátartozójáról van szó. Ilyen szituációra indokolt lenne egy olyan szabályozás, amely szerint a tanú dönthetne korábbi vallomásai sorsáról. Ezen szabályt meg lehet kerülni egyébként akként, hogy amennyiben a tanú úgy nyilatkozik, hogy vallomást tesz, azonban vallomásában már azt bizonygatja nem emlékszik a történetekre, a bíró a nyomozati szakban tett vallomásait teszi a tárgyalás anyagává, melyre a nyilatkoztatja a tanút, hogy ezt a vallomását fenntartja e. Így eredményét tekintve ugyan oda jutunk, mintha a tanú a mentességi jogára történő kioktatása után úgy nyilatkozott volna, fenntartja a korábbi vallomását és a bíróság ezt elfogadta volna. Gyakran a bíróság előtt álló tanú szándéka nem az, hogy korábban tett vallomásait se vegye a hatóság figyelembe, egyszerűen csak a bíróság előtt – érthető módon – nem akar hozzátartozója ellen vallani, esetleges szembesítésnek alávetni magát. A szabályozás egyetlen elfogadható indoka a terhelt védekezéshez való joga lehet, amelyet az EJEK is vizsgált egyik döntésében.

A korábbi vallomások sorsa az osztrák jogban a következőképpen alakul. Az Unterpertinger kontra Ausztria ügyben¹³ az Emberi Jogok Európai Bírósága egy olyan ítéletről döntött, melyet a bíróság a terhelt közeli hozzátartozói által a csendőrségen tett, és a tanúskodás (törvényes) megtagadása után a tárgyaláson felolvasott nyilatkozatra alapozott. A csendőrségen tanúként hallgatták ki a terhelt feleségét és lányát, a tartományi bíróságon viszont már nem akartak vallomást tenni, ennél fogva sem a bíróság sem a későbbi fellebbviteli bíróság nem hallgatta ki őket. Az osztrák joggyakorlatnak megfelelően,

¹³Unterpertinger vs. Ausztria 9120/80

felolvasták azonban a sértettek csendőrség előtt tett nyilatkozatát, és a két bírói fórum főként erre alapozta a döntését. A terhelt Bizottsághoz benyújtott panaszában arra hivatkozott, hogy megsértették az egyezmény 6. Cikk 1. és 3. bekezdés d) pontját.

Tehát ebben az esetben azért sérelmezték a tanú eljárás során tett korábbi vallomásának felolvasását, mert így a terheltnek nem volt lehetősége hozzá közvetlenül kérdéseket intézni annak ellenére, hogy az általa korábban elmondottak ellene bizonyítékul szolgáltak. Ezt a Bíróság önmagában nem értékelte úgy, mint a 6. Cikk megsértését. Kiemelte azonban, hogy a nyilatkozatok bíróságon való felolvasása tiszteletben kell, hogy tartsa a védelem jogát. Erre különösen akkor van szükség, ha a vádlottnak korábban az eljárás egyik szakaszában sem volt alkalma kérdéseket intézni azokhoz, akiknek nyilatkozatát a tárgyalás során felolvasták. A Bíróság jelen ügyben így megállapította, hogy azzal, hogy a panaszost kizárólag olyan vallomások alapján találták bűnösnek, amelyekkel szemben lényegesen csökkentett módon élhetett a védelemhez való joggal, megsértették a 6. Cikk (1) bekezdését, valamint a 3. bekezdés d) pontjában szereplő elveket.¹⁴

Az egyezmény vizsgált rendelkezése az eljárás alá vont személy perbeli pozícióját nevesíti. A terhelt tanúk kikérdezésének jogát hogy segíti a döntéshozót a tanú szavahihetőségének, vallomása megbízhatóságának megítélésében, ezen kívül a tanú kikérdezésének a joga immanens eleme a fegyverek egyenlősége elvének.¹⁵

Az előbbihez hasonló volt a helyzet az Asch ügyben is, azonban a bántalmazott élettárs itt ugyan később élt vallomás megtagadási jogával, de a vádlott bűnösségét más bizonyítékok is alátámasztották így nem marasztalta el az osztrák kormányt.¹⁶

Megállapítható, hogy számos olyan helyzet fordulhat elő, amikor a védelem alanyai az eljárás egyetlen szakaszában sem kapnak lehetőséget a tanúval történő közvetlen konfrontációra, különösen a Be. azon rendelkezéseire figyelemmel, hogy általános rendelkezésként a védő részvétele a nyomozásban csak azon tanúnak a kihallgatásán engedélyezett, akinek idézését maga a védelem indítványozta.¹⁷

Megjegyzendő, hogy az osztrák megoldással egyezően, a svájci büntető eljárási törvény is előírja, hogy amennyiben a megtagadási joggal bíró tanú a figyelmeztetések ellenére vallomást tesz, úgy ez a vallomás az eljárás további szakaszaiban is felhasználható, akkor is,

¹⁴VINCENT BERGER: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata Bp. 1999 szerk.: Tóth Károly 309-310.o.

¹⁵BÁRD, 2007. i.m. 116.o.

¹⁶Asch vs. Ausztria 12398/86

¹⁷BÁRD, 2007. i.m. 223.o.

ha a későbbiekben a tanú él mentességi jogával és úgy nyilatkozik, a továbbiakban nem kíván vallomást tenni.¹⁸

1.3 A vallomást megtagadó tanú eljárásjogi helyzete

Alapvető kérdés az, hogy a vallomást megtagadó tanút megilleti e még a tanú eljárási pozíciója, így például kérhet e másolatot, a bírósági tárgyalás jegyzőkönyvéből. A fővárosi Ítéltábla a törvény rendelkezéséből azt vezette le, hogy az ilyen tanú perbeli pozícióját elveszti, a jegyzőkönyvből pedig másolatot nem kaphat, még akkor sem, ha az ügy kimeneteléhez jog érdeke fűződik. Iratmásolatot az egyéb érdekeltnek pedig csak az őt érintő körben adhat ki a bíróság. Ha a tanú nem tesz vallomást, részére az eljárás egyéb adatairól iratmásolat átadására nem kerülhet sor.¹⁹ Természetesen ez a rendelkezés a sértettre nem vonatkozik, hiszen ha a sértett a tanúvallomást megtagadja, sértetti pozíciója megmarad.

¹⁸Schweizerische Strafprozessordnung Art. 175.

¹⁹ 2010.152 ÍH

2. Történeti áttekintés

A tanú vallomástételi mentességének vizsgálatakor, az ezzel kapcsolatos problémák, és a szabályozás céljai megértéséhez szükséges a szabályozás történeti alakulásának rövid áttekintése.

2.1 A középkori magyar tanúbizonyítás jellemző vonása, hogy a tanút vallomástételi kötelezettség terhelte (tanúvallatás), ebben az időszakban mentességi okok csak igen szűk körben jöhettek szóba. A tanúzásra felhívott köteles volt megjelenni és vallomást tenni. A vallomástétel megtagadását csak közeli rokonság (atyafiság, sógorság, házastársi viszony) jobbgáyi vagy szolgálai függés, illetve gyónási titok alapozhatta meg.²⁰

2.2 Az 1795. évi törvénytervezet nem mentességi okként szabályozta, hanem a vádlott terhére nem engedte a tanúskodást „szülei a felmenő ágon, gyermekei a lemenő ágon, házastársa, fivére, sógorai, a másodfokig bezárólag, gyámjai, gyámoltjai, gondnokai, gondviseltjei, az anyós és az após, a meny és a vő ellen, de viszont az ügyvédek sem engedhetők tanúságtételre abban a perben, melyben a bevádoltaknak védelmet nyújtanak, vagy nyújtottak.”²¹

2.3 Az első Büntető perrendtartás az 1896. évi 33. tv ezt a jogintézményt a következőképpen szabályozta: A 205.§ a mentességi okokat sorolja fel, ide tartoznak a terhelt törvényben megjelölt hozzátartozói, valamint meghatározott hivatásnál fogva titoktartásra kötelezettek. A 206.§ szerint a mentességi joggal rendelkező személyek kihallgatásuk elején, vagy amikor az ok felmerül figyelmeztetendők, hogy nem kötelesek vallomást tenni. Az ilyen tanú a kihallgatás folyamán is kijelentheti, hogy a továbbiakban nem kíván vallomást tenni. Ha ez a figyelmeztetés elmarad, valamint ha a tanú kifejezetten nem mond le mentességi jogáról: a vallomás semmis. Megjegyzendő, hogy ezen szabályozás kifejezetten nem tartalmazza azt, hogy mi lesz a korábbi - figyelmeztetés mellett megtett – tanúvallomások sorsa, amennyiben a tanú a vallomástételt az eljárás későbbi szakaszában tagadja meg. Már ekkor le van törvényben lefektetve az ún. lépcsőzetes figyelmeztetés ezen tanúknál.

2.4 A Bp.-t felváltó 1952. évi III.tv a szocialista Bünvádi perrendtartás, a mentességi okok körét bővítette. Az 57.§ szerint a tanúvallomást megtagadhatja a terhelt hozzátartozója, valamint rögzíti az egyes kérdésekre történő válaszadás megtagadásának lehetőségét abban az esetben ha a tanú az adandó válasszal saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Először szerez érvényt a büntetőeljárás kódex tehát a mentességi okok

²⁰VADÁSZ VIKTOR: A tanúbizonyítás rendszere a középkori magyar büntetőeljárásban In: Iustum, Aequum, Salutare : jogtudományi folyóirat 2011(7.évf) 3. Szám, 11.o

²¹U.o. 13.o.

között az önvádolás tilalmának. Kiemelendő, hogy a törvény kifejezett rendelkezése hiányában nem tagadhatja meg a vallomástételt, a Bp. 57.§(1) bekezdésében fel nem sorolt személy olyan tényre, amelyről a tanúvallomás megtagadására jogosult személytől szerzett tudomást.²²

²² A büntető perrendtartás kommentárja / összeáll. és a magyarázatokat írta: Molnár László – Budapest : Közgazdasági és Jogi Kvk., 1957. 188.o.

3.Hozzá tartozó abszolút értelemben vett vallomás megtagadási oka

A tanúvallomást megtagadhatja a terhelt hozzátartozója, ezen személyek körének taxációját a 2012. évi C. törvény (Btk.) a 459.§ 14. pontba tartalmazza. Ez csupán egy felsorolás, ami alapján az ügyben eljáró hatóság tagjának, adott esetben bírónak kell döntenie, hogy konkrét esetben a hozzátartozói kapcsolat illetve viszony fennáll e vagy sem. A kérdés eldöntése rendkívül nagy jelentőségű, ugyanis adott esetben azon múlhat, hogy a bíróság rendelkezésére áll e egy terhelő vallomás, vagy a kihallgatás akadálya következtében egy rendkívül fontos bizonyítási eszköztől esik el.²³ Vannak azonban hozzátartozói kapcsolatok – különösen élettársak – amiket a hatóságnak hivatalból is körültekintően kell vizsgálnia, vagyis nem elegendő a kihallgatandó személy egyoldalú nyilatkozata.²⁴ Érdekesség, hogy a családjogi fogalommal²⁵ összhangban a 2013. július 1. óta hatályos magyar Btk. nem sorolja már a jegyest a hozzátartozók körébe. Ennek egyik oka az lehet, hogy igen nehezen volt bizonyítható ezen kapcsolat valóságos fennállása, azt a bíróságnak valószínűsíteni kellett, ez visszaélésekre adhatott lehetőséget. A német büntető eljárási törvény (StPO) azonban elismeri a hozzátartozók körében ezt a kategóriát. Fennállását a német eljárásjogban is elég valószínűsíteni. Amennyiben a kapcsolat polgárjogilag hitelesítve van, azt kétségbe vonni nem lehet. Problémás viszont a német jogban is az, amikor kétség merül fel annak fennállásával szemben. A jegyesi kapcsolatra ugyanis akkor is lehet hivatkozni, ha az a kihallgatáskor már fennáll, de a bűncselekmény elkövetésekor még nem állt fenn. A német bíróság ilyen esetben megkövetelheti, hogy az hogy hiteles legyen.²⁶ Ez alatt, azt kell érteni, hogy a tanú eskü alatt kell hogy vallja annak fennállását.²⁷

A hozzátartozói kapcsolatot akkor is figyelembe kell venni, ha akár a bűncselekmény elkövetésekor, akár azt követően a kihallgatáskor állt fenn. A vallomásnak a 82.§ (1) bekezdés a) pontja alapján történő megtagadása – szemben az (1) bekezdés b) pontjával – teljes körű, ebben az értelemben abszolút érvényű. A terheltnek a tanúként kihallgatni kívánt hozzátartozója, - ha ezzel a jogával élni kíván - a 85.§ (2) bekezdésében írt kérdésekre, illetőleg - a vallomástételi akadályok tisztázására vonatkozó kérdéseken túl - azokról a bizonyítandó tényekről, amelyekről tudomása van, vagy lehet egyáltalán nem nyilatkozik.²⁸

²³VARGA ZOLTÁN: Tanú a büntetőeljárásban Complex 2009. Bp. 86.o

²⁴2006.141 ÍH

²⁵ 2013. évi V. tv.

²⁶KLAUS VOLK: Strafprozessrecht Verlag CH Beck München 2002. 167. o.

²⁷StPO § 56.

²⁸ Be.83.§ (1)

3.1 Szabályozás okairól

A családi köteléken alapuló mentesség természetes alapokon nyugszik, a Bűnvádi perrendtartás magyarázata szerint: „az ember belvilágának legszentebb érzelmét” veszi figyelembe a szabályozás. Méltánytalan lenne a hozzátartozókat ugyan is arra kényszeríteni, hogy egymást büntetőbíró kezébe adják. A szabályozás célja tehát, egyrészt a vallomást tevő másrészről annak hozzátartozói személyes érdekeinek védelme.²⁹ Ha a tanút ilyen esetben vallomás megtételére kényszerítenénk lelkiismereti konfliktus állna elő, hiszen ha nem akarna hozzátartozója ellen vallani vagy hamis tanúzást, vagy a tanúvallomás jogosulatlan megtagadása bűncselekményt követné el. A hozzátartozó vallomását tekintettel a terhelthez fűződő kapcsolatra, mindig kellő fenntartással kell kezelni, még annak ellenére is, hogy amennyiben vallomást tesz, igazmondási kötelezettsége van. Figyelemmel kell lenni tehát arra, hogy amennyiben az eljárás során kihallgatására kerül sor, ez a lelkiismereti konfliktus továbbra is fennáll.

Ha az ügy terheltje a tanú hozzátartozója, a tanú kizárólag a hozzátartozói kapcsolatra való utalással megtagadhatja a vallomást. Nyilatkozatában nem kell arra hivatkoznia, hogy hozzátartozóját esetleg bűncselekmény elkövetésével vádolná, így ebben az esetben a lelkiismereti konfliktus a jogalkotó szerint feloldásra kerül.³⁰

A szabályozás problematikája tehát abban fogalmazható meg, hogy meg kell találni azt a határvonalat, amely a bűnüldözés sikeréhez és ezen kapcsolatok védelméhez fűződő érdek között húzódik. Ezt a határt egyébként országonként máshol húzza meg a büntetőeljárás jog. A svájci büntetőeljárás például egyrészt mentességet biztosít – azon személyi körön túl, amelynek a magyar és a német jog is – annak, akinek a terhelttel közös kiskorú gyermeke van, vagy aki vele egy háztartásban él. Ugyanakkor a svájci jog meghatároz egyes bűncselekményeket, melyeknél a hozzátartozó vallomásmegtagadási joga egyáltalán nem érvényesül. Ezenél tehát a jogalkotó előtérbe helyezi a büntetőeljárás sikerét a hozzátartozói kapcsolatok védelmével szemben.³¹ Érdekesség még, hogy ugyancsak nem érvényesül a vallomásmegtagadási jog a svájci jogban, ha a bűncselekmény épp egy olyan személy ellen irányult, aki a tanúval a törvényben meghatározott hozzátartozói kapcsolatban áll.³²

²⁹LIZICZAY SÁNDOR: Tanútípusok a büntetőeljárásban I. In: Rendészeti Szemle 2007/1. 21.o.

³⁰Büntető-eljárásjog, Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás I. kötet; HVG-ORAC Kiadó 2012. 336/2.o.

³¹Sweizerlicher Strafprozessordnung Art. 168. 4.

³²U.o.

3.2 Az élettársi kapcsolat fennállása körütekintő vizsgálatának követelménye

Indokoltnak tartom erről a problémáról külön címben írni, hiszen több ponton kapcsolódik mind a hozzátartozói kapcsolat körütekintő vizsgálatához, mind az azzal kapcsolatos esetleges visszaélésekhez, amik az élettársi kapcsolat korábbi fogalmának ³³ meghatározatlanságából eredhetnek.

Erről a problémáról a Fővárosi Ítéltábla határozott egy 2006-ban elé került ügyben. Az Ítéltábla megállapította, hogy amennyiben a tanú illetve több tanú a büntetőeljárásban a vádlottal való élettársi kapcsolatukra hivatkozva megtagadja a vallomástételt, a bíróságnak szerteágazóan kell vizsgálnia, hogy a vádlott és melyik tanú közt áll fenn a valóságos élettársi kapcsolat. A bírói gyakorlat az élettársi kapcsolat fogalmát a következőképp pontosította. A felek között ez akkor állapítható meg, ha házasságkötés nélkül, közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben, házastársak módjára, harmadik személyekkel szemben összetartozásukat minden vonatkozásban vállalva élnek együtt.³⁴ Az élettársak viszonylatában különösen vizsgálandó, hogy mettől meddig állt fenn a kapcsolatuk, milyen közös gazdasági céljaik és terveik voltak, tartottak e fenn közös családi vállalkozásokat, élettársi kapcsolatuk során milyen módon gazdálkodtak, hogyan teltek mindennapjaik, milyen rendszeres volt a szexuális kapcsolatuk, harmadik személyek felé kapcsolatuk élettársi jellegét vállalták e, azaz a közvetlen környezetük egy családként tekintette e őket, és mások számára is egyértelműen kitűnt e az általuk állított élettársi kapcsolat.³⁵ Ezen kérdések tisztázása tehát feltétlen szükséges, és megfelelő iránymutatást ad a mentességi jog tárgyában hozandó megalapozott döntéshez. Az ügyben a fő kérdés az volt, hogy fennállhat e a mentességi jog egyidejűleg több személynél ugyanarra az időpontra nézve, vagy ezek kizárják egymást. Az élettársi jogviszonyból fogalmilag is következik, hogy az két személy olyan együvé tartozást vállaló életközössége, ami kizárja, hogy valamelyikük egy harmadik személlyel hasonló kapcsolatra lépjen. Ezt támasztja alá az Alkotmánybíróság 14/1995. számú határozata is, mely az élettársi kapcsolatot mint két személy értékhorozó, tartós, és összetartozó közösségét tartja jogi elismerésre méltónak. A házastársi életközösség ténye pedig önmagában kizárja a fentiek alapján is harmadik személlyel való élettársi kapcsolat fennállásának lehetőségét.³⁶ Mindez következik a Ptk-ban rögzített fogalomból is. A fennálló élettársi kapcsolatnak nem vet véget az a tény ha valamelyik fél alkalmanként mással szexuális és érzelmi kapcsolatot létesít,

³³ Eszerint élettársi kapcsolat állt fenn két, házasságkötés nélkül, közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy között.

³⁴ lsd. 1994/33.BH, 1994/252. BH, 1996/258. BH számú eseti döntések

³⁵ 1994/33. BH

³⁶ 2004/504. BH

különösen, ha kifelé nem titkolják összetartozásukat, esetleg azt vállalja a fél újabb kapcsolataiban is.³⁷

Sajnálatos azonban, az a gyakorlatra jellemző tendencia, hogy az élettársi kapcsolat fennállását csak akkor tartja szükségesnek ilyen körülmények között vizsgálni, amennyiben azzal kapcsolatban probléma, vagy kétely merül fel, így például egyszerre többen hivatkoznak élettársi kapcsolatra ugyan arra az időpontra vonatkozóan, vagy ha e tekintetben a felek nyilatkozata eltér. Alapjában véve a bíróság elfogadja a felek nyilatkozatát e vonatkozásban ami visszaélésekre adhat okot.

Ezenkívül, pedig a törvény előírása szerint az ilyen kapcsolatot figyelembe kell venni, ha az akár a bűncselekmény elkövetésekor, akár azt követően létesült. Azt, hogy mennyi ideig kell fennállnia, nem tisztázza, csupán abból lehet következtetéseket levonni, hogy egy érzelmi gazdasági közösség létrejöttéhez relatíve hosszabb időnek el kell telni.

További visszaélés lehet a hozzátartozói kapcsolat „mesterséges létrehozása”. Így például az Orosházi Járásbíróságon zsarolás és más bűncselekmények miatt folyamatban lévő ügyben visszatetszést keltő volt az, mikor az előzetes letartóztatásban lévő vádlott feleségül vette a sértett lányát.³⁸

A német büntető törvénykönyv külön szakaszban szabályozza azt az esetet, amikor a tanú vallomásmegtagadás jogával kapcsolatban kétség merül fel³⁹. Ilyenkor a bíróság mérlegelés alapján arra kötelezheti a tanút, hogy eskü alatt valljon a megtagadás alapjául szolgáló viszony fennállásáról. Amennyiben a tanú ezt az eskütételt megtagadja, úgy a vallomásmegtagadási jog nem illeti meg, ha megteszi a körülmény fennállását valószínűsíteni kell. Mindez a hozzátartozó⁴⁰ és a foglalkozásánál fogva titoktartásra kötelezett⁴¹ tanúnál nem jelent gondot, kérdéses viszont az egyes kérdésekre történő válaszadás megtagadásánál⁴². A német Btk szerint ugyanis a tanú azon kérdésekre tagadhatja meg a választ, amelyekre történő válaszadás azt a veszélyt hordozza magában, hogy a tanú vagy annak hozzátartozója ellen eljárás indul. Ilyenkor a tanú nem arra tesz esküt természetesen, hogy vallomásával magát bűncselekménnyel vádolná, hiszen ezt önvádolás nélkül nem tudná meg tenni, csupán azt kell

³⁷2006.141 ÍH

³⁸124/2012 b.ü. (Orosházi Járásbíróság)

³⁹StPO § 56.

⁴⁰StPO § 52.

⁴¹StPO § 53.

⁴²StPO § 55.

esküvel hitelesítenie, hogy a kérdésre való válaszadással a büntetőeljárás megindulásának veszélye fennáll.⁴³

3.3 Vallomást szabályszerűen megtagadó sértett és tanú szakértői vizsgálata

A sértett tanú mentességi joga ellenére köteles az eljárásban közreműködni, adott esetben alávetni magát szakértői vizsgálatnak abban az esetben is, ha a tanúvallomás megtételét jogosan megtagadta.⁴⁴

Ezzel szemben álló nézet szerint a sértett tanút megillető mentességi jogot nem lehet akként szétválasztani, hogy csupán a tanúvallomásra vonatkozik, a szakértői vizsgálat tűrésére nem, annál is inkább, mivel a szakértői vizsgálattal együtt járó adatközlés címén olyan tények feltárására is kötelezhető volna, amelynek megtagadására a mentességi jogánál fogva jogosult. Ez az álláspont a jelenleg hatályos szabályozás alapján a következők miatt támadható. A vonatkozó szabályok szerint, a Be. 106.§ (1) bekezdés alapján a sértett, köteles magát alávetni szakértői vizsgálatnak, illetve eltérni, hogy a szakértő a vizsgálatot elvégezze. A törvény azt a rendelkezést is tartalmazza, hogy mindez a tanúra is irányadó azzal, hogy a Be. 81-82.§ -it figyelembe kell venni. Ebből az következik, hogy a sértett, a vallomás megtagadása esetén is köteles a szakértői vizsgálatban közreműködni, míg más tanú – amennyiben él mentességi jogával – a szakértői vizsgálat alól is mentesül.

Az eljárási törvény a sértett és a tanú eljárásjogi helyzetét külön szabályozza, s ennek folytán a sértett – mint a büntetőeljárásban részt vevő személy – akkor is részese marad a büntetőeljárásnak, ha mint tanú élt a mentességi jogával, és így vallomása bizonyítékként nem vehető figyelembe.⁴⁵

További szempont, hogy a tanú közreműködési (tűrés) és vallomástételi kötelezettsége két egymástól elkülönülő kötelezettség. A Be. indokolása szerint is a mentességi okok a vallomástételi kötelezettség alól tesznek kivételt, az egyéb közreműködési kötelezettséget önmagukban nem érintik. Ebből a szempontból egy olyan szabályozást tarthatunk megfelelőnek, amely szerint nem csak a sértett, de a tanú is köteles magát alávetni szakértői vizsgálatnak még akkor is ha egyébként élt mentességi jogával, természetesen úgy, hogy a vádbeli cselekményre vonatkozó adatközlésre nem köteles.

⁴³Klünkneckt/MeiergrossnerStPO mit GVG und Nebengesetzten Verlag C.H. Beck München 2001. 189.o.

⁴⁴ 1986/493. BH

⁴⁵LIZICZAY i.m. In.: Rendészeti szemle 2007/1. 23.o.

3.4 Több terhelt esetére vonatkozó szabályozás

Több terhelt ellen folyó eljárásban a tanú a hozzátartozói viszonyra hivatkozással nem tagadhatja meg a vallomást a vele hozzátartozói viszonyban nem lévő terhelttársnak azzal a cselekményével kapcsolatban, amely elválasztható a hozzátartozójának a cselekményétől, attól teljesen elkülönül. A hozzátartozói viszonyban nem álló többi vádlott-társ tekintetében a tanút nem illeti meg a tanúvallomás megtagadásának – ez az abszolút érvényű joga, viszont a Be. 82.§ (2) bekezdés b) pontja szerinti mentesség ebben az esetben is érvényesül, s ennek alapján a tanú hozzátartozójának nem minősülő terheltcselekményére vonatkozó vallomástétel körében is megtagadhatja a tanúvallomást azokban a kérdésekben, amelyekre válaszolva saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.⁴⁶

Amennyiben azonban a terhelttársak cselekményei nem különíthetők el, a hozzátartozói viszonyon alapuló (1) bekezdés a) pontja szerinti mentesség óhatatlanul kiterjed arra a terhelttársra is, aki a tanúnak nem hozzátartozója.⁴⁷ A mentességi jog megosztásának tehát, a tényállás időbeli és térbeli egybeesése esetén egyáltalán nincs elehetőség.⁴⁸

A német joggyakorlatban nem elég az ún. egységes eljárás és az időbeli és térbeli egybeesés ahhoz, hogy a hozzátartozó tanú ilyen esetben élhessen a vallomás megtagadás jogával, szükséges az ügyészség formális döntése is. További eltérés, hogy a tanú ezen jogát nem érinti az ha az ügyet később elkülönítik, vagy egyesítik, de ez a jog nem áll fenn így sem korlátlan ideig. Megszűnik az ilyen tanú vallomásmegtagadási joga a többi terhelt vonatkozásában, ha az elkülönített ügyben a hozzátartozójával szemben jogerős ítélet születik, vagy ha a hozzátartozója az eljárás során meghal. Ennek oka, hogy ezekben az esetekben már a német joggyakorlat szerint erősebb érdek fűződik az igazság kiderítéséhez, mint a „családi béke” védelméhez.⁴⁹

Sajátos a német megoldás az ún. együttműködő vádlott-társ vonatkozásában. Amikor a vádlottak valamelyike beismerésben van, az ügyet a bíróság a beismerő vádlott vonatkozásában elkülöníti azzal az indokolással, hogy a másik vádlott beismerésének hiánya miatt a beismerő vádlott elleni eljárás indokolatlanul elhúzódna. Ilyenkor a beismerő terhelt ügyében ítéletet hoznak – a beismerésért cserébe enyhébb büntetéssel -, majd ennek jogerőre emelkedésével lehetőség van arra, hogy az elítélt személy immár tanúként kerüljön

⁴⁶ 2005/203. BH

⁴⁷ Büntető-eljárásjog, Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás I. kötet; HVG-ORAC Kiadó 2012. 336/2-336/3.o.

⁴⁸ 2009.96.ÍH

⁴⁹ KLAUS VOLK: Strafprozessrecht Verlag CH Beck München 2002.

meghallgatásra az alapügyben. Ilyen esetben az ő hozzátartozója az alapügyben a maga egészében a vallomást nem, csupán (amennyiben azzal hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná) az egyes kérdésekre történő válaszadást tagadhatja meg.⁵⁰

A hozzátartozó tanú mentességi joga a vádlott-társak vonatkozásában tehát akkor szűnik meg a német joggyakorlat szerint ha: a tanú hozzátartozóját jogerősen elítélik, jogerősen felmentik, az eljárás folyamán meghal, vagy pedig az együttműködése miatt elkülönített eljárást vele szemben az ügyész rendelkezéséből megszüntetik^{51 52}.

3.5 Objektív ok miatt meg nem hallgatható, egyébként mentességet élvező tanú korábbi vallomásának felhasználása:

Sajátos probléma, hogy mi történik annak a tanúnak a vallomásával, akit mentességi jog illet meg, de valamilyen objektív akadály miatt a vallomástételére már nincs lehetőség.

3.5.1 Elhalt tanú

Az irányadó álláspont szerint az eljárás későbbi szakaszában, vagy a megismételt eljárás során bizonyítékként értékelhető az elhalt tanú korábban jegyzőkönyvbe vett vallomása, ha a korábbi vallomásai során nem élt az őt megillető mentességi jogával.⁵³

Az a körülmény ugyanis, hogy az elhalt tanú nem figyelmeztethető ismét a mentességi jogára, nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a bíróság a tanú vallomását felolvassa, és értékelési körébe vonja.

3.5.2 Távollévő tanú

Másik esetkör, ha az eljárás további szakaszában azért nem lehet kihallgatni a tanút, mert ismeretlen helyen tartózkodik. Ha a mentességi okkal érintett tanú ilyen ok miatt nem hallgatható ki, a mentesség kérdésében ilyenkor a tárgyaláson nem is nyilatkozhat. Ebben az esetben a vallomás felhasználhatósága kérdésében a tanú nyomozás során tett nyilatkozata az irányadó. Ha a tanú a nyomozás során utoljára úgy nyilatkozott, hogy nem kíván vallomást tenni, akkor korábbi vallomásai sem olvashatóak fel, akkor e nyilatkozatra figyelemmel nem vélelmezhető, hogy a tanú a bírósági tárgyalás folyamán vallomást kíván tenni. Ez pedig feltétele lenne a nyomozás során tett vallomás bírósági felhasználhatóságának, így a tanúnak a

⁵⁰PROFESSOR DR. NICOLAUS BOSCH: Reichweite eines Zeugnisverweigerungsrechts gegenüber Mitbeschuldigten JARechtsprechung 11/2009. 826.o.

⁵¹StPO §152

⁵²ALEXANDRA SCHWAN-NILS ANDRZEJEWSKI: Zur Reichweite des Zeugnisverweigerungsrechts von Angehörigen gemäss §52 StPO bei Mitbeschuldigten In.: HRRS November 2012. hrr-strafrecht.de

⁵³1979/355.BH

nyomozás során tett nyilatkozatára tekintettel a korábbi vallomás tartalmát rögzítő okiratok a bizonyítás eszközeül nem szolgálhatnak.⁵⁴ A contrario amennyiben a nyomozás során ezen jogával nem élt, úgy vélelmezhető, hogy a bíróság előtt is vallomást tett volna, tehát ekkor az elhalt tanú korábbi vallomásai a tárgyalás anyagává tehetők.

3.6 Cselekvőképtelen kiskorú vallomásmegtagadási joga

Elöljáróban leszögezhető, hogy a Be. több konkrét rendelkezéssel korlátozza a 14. életévét még be nem töltött személy tanúkénti kihallgatásának lehetőségét, annak érdekében, hogy az csak az elengedhetetlenül szükséges esetekre korlátozódjék. Amennyiben erre sor kerül, arra az esetre a Be. több speciális rendelkezést határoz meg a kihallgatással kapcsolatban a kiskorú védelme érdekében, hogy lehetőség szerint a büntetőeljárás minél kisebb pszichés megterhelést jelenten a számára. Ezen szabályokat itt nem részletezzük ezeket a Be. tartalmazza.

Arra azonban rá kell mutatni, hogy a bírói gyakorlat a gyermekkorú tanú meghallgatását szinte kivétel nélkül a törvényes képviselő, vagy a gondozó jelenlétében biztosítja. A Be. a vallomás megtagadási jog körében tartalmaz speciális rendelkezést, mégpedig a 86.§ (2) bekezdése szerint, aki szellemi vagy egyéb állapota miatt korlátozottan képes megítélni a tanúvallomás megtagadásának jelentőségét, tanúként csak akkor hallatható ki, ha vallomást kíván tenni, és a törvényes képviselője, vagy a tanúként kihallgatandó által megjelölt hozzátartozója hozzájárul. E törvényhelyben az „egyéb állapotra” utalás egyértelműen vonatkozik a tanú életkorára is. Mindezek alapján, ha cselekvőképtelen kiskorút hozzátartozója tekintetében megilleti a vallomástétel megtagadásának joga, akkor az ő nyilatkozata mellett törvényes képviselő vagy gondozó hozzájáruló vagy megtagadó nyilatkozatát is be kell szerezni.⁵⁵

⁵⁴ 2002/618. BH

⁵⁵ 2005/343.BH

4. Egyes kérdésekre történő válaszadás megtagadása

Speciális relatív mentességi jognak tekinthetjük, mikor a tanú nem a teljes vallomástételt, csupán az egyes kérdésekre történő válaszadást tagadja meg a büntetőeljárás törvény 82.§ (1) bekezdés b) pont alapján: a vallomás során a tanú megtagadhatja az azon kérdésekre történő válaszadást, amelyre adandó válasszal saját magát, illetve hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, akkor is, ha a vallomástételt korábban az a) pont alapján nem tagadta meg. Ennek magyarázata az, hogy az a) és b) pontban meghatározott vallomástételi akadályok két különböző akadálycsoportot képeznek.⁵⁶

A Be. 83. § -a szerint érvényesül a vallomás megtagadás joga akkor is, ha a kérdéses bűncselekmény elkövetését már jogerősen megállapították, vagy vele szemben az ügyész a vádemelést elhalasztotta.

A vádoláson ebben az értelemben minden olyan kijelentést érteni kell, amely valamilyen bűncselekmény elkövetésére utal, a bűncselekmény pontos elnevezése nélkül. Nem foglalja azonban magában a szabálysértést, illetőleg a fegyelmi vétség elkövetésével való vádolást.⁵⁷

Hangsúlyozandó azonban, hogy a tanú mentességi jogával élve kizárólag azon kérdésekre tagadhatja meg a vallomást ezen pont alapján, amelyre adandó válasszal önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.⁵⁸ A b) pontos mentességi jog ugyan is annyiban korlátozott, hogy a tanú a teljes vallomást nem, csak olyan kérdésekben tagadhatja meg amellyel önmagát bűncselekménnyel vádolná. Erre utal az "ezzel kapcsolatos kérdésekben" kitétel. Amennyiben tanúk az adott ügyben tehetnek olyan vallomást, amely a saját (vagy hozzátartozójuk) büntetőjogi felelősségüket nem érinti, de a terhelt büntetőjogi felelőssége megállapítása szempontjából jelentőséggel bírhatna, ilyen kérdés feltehető a mentességi jog megsértése nélkül is.⁵⁹ A bíróság ugyan ezeket a megállapításokat tette egy korábbi, 1983-as ügyben is.⁶⁰

Ez alól a szabály alól a törvény a 82.§ (4) bekezdésében kivételeket fogalmaz meg, miszerint nem illeti meg ezen jog a tanút, ha az érintett bűncselekmény miatt a terhelttel szemben a feljelentést a törvény 175.§ (1) bekezdése alapján elutasították, vele szemben a nyomozást a 190.§ (1) bekezdésének f) pontja, vagy a 192.§ (1) bekezdése alapján megszüntették, ha a büntetőeljárást tevékeny megbánás miatt megszüntették, ugyan így ha a büntetőeljárást a

⁵⁶VARGA Z., 2009. i.m. 53.o

⁵⁷ 1996.179. BH

⁵⁸ 1992/574. BH

⁵⁹ 1992/572 . BH

⁶⁰ 1983/60. BH

226.§ (1)-(2) bekezdése, vagy 332.§ (1) bekezdésének g) pontja alapján megszüntették, illetőleg ha az elkövető a Btk. Különös része alapján a hatósággal történő együttműködése folytán nem büntetendő.

Ezzel kapcsolatban rögzíti azonban a Be., hogy az így közölt bűncselekmény miatt nyomozás folytatása nem rendelhető el, és a tanúvallomás nem tekinthető perújítás szempontjából új bizonyítéknak. A tanúvallomás vonatkozó része tehát csak az annak alapjául fekvő eljárásban értékelhető bizonyítékként, az érintett másik bűncselekmény miatt indult eljárásban nem lehet bizonyítékként figyelembe venni.

Amennyiben azonban a tanút a kérdésre történő válaszadás megtagadásának joga megillette volna, és erre a bíróság figyelmeztette is, és a tanú ennek ellenére saját magára nézve terhelő vallomást tesz, vallomása a későbbiek során vele szemben bizonyítékként felhasználható.⁶¹

Fontos kiemelni, hogy a bíróságot itt is kellő körültekintés kötelezettsége terheli annak vizsgálatakor, hogy ez a b) pontos mentességi jog a tanúnál fenn áll e vagy sem. Ennek fennállásának vagy hiányának a kérdésében a tanút kihallgató hatóság, csak a teljes bizonyítási anyag ismeretében foglalhat állást. Szükséges annak ismerete, hogy a tanú vallomása során várható nyilatkozat (egészében vagy részeiben), ténylegesen alkalmas lehet e saját vagy hozzátartozója felelősségre vonására. A törvény sérelmét jelenti, ha a kihallgató hatóság a tanúvallomás tartalmi ismeretének hiányában foglal állást abban a kérdésben, hogy a tanút valamely konkrét kérdésre adott válaszával kapcsolatban a mentességi jog megillette e vagy sem. Az érdemi döntést megalapozatlanná teheti, ha a kihallgató hatóság csupán feltételezésekre alapítja azt a megállapítást, amely szerit az egyes tanúkat - akár relatív körben érvényesülő - mentesség illeti meg és ezért a kihallgatásukat mellőzi.⁶²

4.1 Önvádra kötelezés tilalma

A Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontja a családi kapcsolatok tiszteletben tartása mellett még egy fontos garanciának szerez érvényt, ez pedig az önvádra kötelezés tilalma, melyet büntető eljárási kódexünk 8.§-ában rögzít, miszerint: „senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.”. Ezen tilalom az elvárhatóság síkján támogatja meg azt, hogy az egyébként igazmondásra kötelezett tanú, ne kényszerüljön a hamis tanúzás bűncselekményének elkövetésére. Fontos, hogy a vallomás megtagadásának tényét nem lehet bizonyítékként értékelni a terhelt ellen, továbbá nem

⁶¹ 2007/402. BH In: HERKE CSONGOR: Büntető eljárásjog Dialog Campus Kiadó Budapest-Pécs 2010. 84. o.

⁶² 1983/436. BH

adhatja alapját esetlegesen a tanú ellen induló büntetőeljárásnak. Kérdés, hogy elköveti e a hamis tanúzás bűncselekményét az, aki ezen jogával nem él, és hozzátartozója vagy saját érdekében hamis vallomást tesz. Az ezzel kapcsolatos álláspontomat a dolgozat következő fejezetében fejtem ki részletesen.

4.2 Kivétel a főszabály alól

Bizonyos esetekben a tanú nem hivatkozhat mentességi jogára, sőt az általa elmondottak alapvető bizonyítékként szolgálnak a főeljárásban. A főszabályhoz képest, amely szerint megtagadhatja a vallomást aki saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná kivételt állapít meg a jelenleg hatályos Btk., méghozzá az egyes bűncselekményeknél az együttműködő terheltre vonatkozó, büntethetőséget megszüntető illetve korlátlan enyhítést lehetővé tevő szakaszokban. Így:

A 240.§-ban foglalt „Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban” elnevezésű tényállás vonatkozásában a szakasz (4) bekezdése speciális büntethetőséget kizáró okot fogalmaz meg. Ugyan így a Btk. 321.§ (2) bekezdése a bünszervezetben részvétel vonatkozásában, a Btk. 366.§ (4) bekezdés a védelmet biztosító műszaki intézkedés kijátszása esetén, a Btk. 400. § (3) bekezdés a pénzmosás egyes elkövetői alakzatai vonatkozásában, az információs rendszer védelmét biztosító technikai eszköz kijátszásánál a Btk. 424.§ (2) bekezdés rögzít büntethetőséget megszüntető okot. A Btk. 182.§ (5) bekezdés kábítószer készítésének elősegítése miatt, a Btk. 261.§ (4) bekezdés a kémkedés esetében, valamint a Btk. 315.§ (3) bekezdése szerint terrorcselekménnyel összefüggésben tartalmaz hasonló rendelkezést.

Ezekben az esetekben a büntetlenség feltétele tehát olyan bejelentés, amely a még fel nem derített, vagy hatóság tudomására nem jutott bűncselekmény elkövetésére vonatkozik. Az elkövetőnek ilyenkor az elkövetés körülményeit is fel kell tárnia, így nyilvánvalóan ebből saját tevékenysége sem mellőzhető. Ugyanakkor sajátos perjogi helyzete annak köszönhető, hogy amikor a bejelentést a hatóságnál megteszi, ő mint tényleges elkövető nem pedig mint tanú szerepel. A tanúvallomásra csupán egy későbbi időpontban kerülhet sor, amikor is a bejelentése és a bűncselekmény körülményeinek feltárása után a törvényben meghatározott egyéb feltételeknek eleget téve a hatóság vele szemben a feljelentést a Be. 174.§ (1) bekezdés c) pontja alapján elutasította, vagy a 192.§ (1) bekezdés alapján az eljárást vele szemben megszüntette. Csak az ezen határozatok meghozatala után kerül az elkövető, adott esetben terhelt tanúi pozícióba, amikor már a Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontja értelemszerűen

vonatkozhat rá. Az azonban nyilvánvaló, hogy a büntetlenséget kizárólag az eredményezi, ha a tanú az elkövetés körülményeinek feltárása után saját tevékenységéről is számot ad.

Összességében tehát mindez azt jelenti, hogy a tanú a fenti esetekben, amikor az anyagi jogi és eljárás jogi feltételek találkoznak, a tanúvallomást az (1) bekezdés b) pontja alapján nem tagadhatja meg.

E büntetlenséget biztosító jogszabályhelyek egyfelől a bűncselekmény leleplezését szolgálják. Kiemelt érdek fűződik ahhoz is, hogy a felfedő elkövető tanúvallomása bizonyítékként szolgáljon. Ezt hiúsítaná meg, ha a bűncselekmény elkövetésével önmagát vádolás jogcímén megtagadhatná a vallomást az éppen az ő közreműködésével indult eljárásban.⁶³

4.3 Megváltozott eljárásjogi helyzet – mentességi joggal élő tanú korábbi gyanúsítottai vallomásának felhasználása

Érdekes megvizsgálni azt az esetet, amikor egy az eljárás korábbi szakaszában vagy akár az alapeljárástól elkülönült ügyben gyanúsítottként kihallgatott személy később tanúként kerül meghallgatásra. Ez a speciális helyzet két szempontból is érdekes. Egyfelől kérdésként merül fel, hogy mi lesz sorsa a korábbi gyanúsítottai vallomásnak, felhasználható bizonyítékként akkor, ha bármilyen okból az eljárás későbbi szakaszában az adott személy tanúi státuszba kerül.

Utóbbira a Legfelsőbb Bíróság egyedi ügyben hozott határozatával a következő választ adta. A tanúként meghallgatandó volt vádlott-társat nem illeti meg az általános mentességi jog, a vallomástételt kizárólag az azzal kapcsolatos kérdésre nézve tagadhatja meg, amelyre adandó válasszal önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.⁶⁴ Meg kell jegyeznünk azt, hogy az azonos ügyben szereplő vádlottak tanúkénti kihallgatása csak az ügy végleges elkülönítése után lehetséges.⁶⁵

Ami a korábbi gyanúsítottai vallomások felolvasását illeti a Be. 83.§ (1) bekezdése általános szabályként kimondja: ha a tanút korábban gyanúsítottként hallgatták ki, a Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontja alapján a tanúvallomást megtagadhatja. De ez nem akadályozza annak, hogy a terheltként történő kihallgatásról készült jegyzőkönyvet a bírósági eljárásban felolvassák. A Be. 296.§ (3) bekezdése szerint azonban a tanú hozzájárulása nélkül nem olvasható fel a

⁶³ Büntető-eljárásjog, Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás I. kötet; HVG-ORAC Kiadó 2012. 336/5-336/6.o.

⁶⁴ 1992/304.BH

⁶⁵ 1995/203. BH In.:HERKE CSONGOR: 2009. i.m. 56.o.

vallomásának az a része, amelyre a Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontja vonatkozik. Vallomásának egyéb részeit fel lehet olvasni.⁶⁶

4.4 Megváltozott eljárási helyzet – gyanúsított korábban tett tanúvallomásának felhasználása

Különbséget kell tennünk aszerint, hogy a terheltnek egy másik eljárásában tett vagy ugyanazon eljárás egy korábbi szakaszában tett tanúvallomásáról van szó. Amennyiben tanúként egy másik eljárásban hallgatták ki, úgy vallomása felhasználható korlátozás nélkül felhasználható. Más a helyzet azonban, ha a vádlottnak olyan vallomását olvassák fel, amit az eljárás korábbi szakaszában tanúként tett. A Be. eredeti szövege nem hagyott kétséget afelől, hogy a tanúként tett vallomásának felolvasása csak akkor elfogadható, ha ezt a vádlott maga kezdeményezi. A 2002. évi módosítás óta⁶⁷ a törvény szövege egy olyan értelmezést is megenged, amelynek alapján az ilyen vallomás gyakorlatilag korlátok nélkül felolvasható.⁶⁸ A Be. 291.§ (2) bekezdése szerint "ha a vádlottat a nyomozás során tanúként hallgatták ki, a tanúvallomás csak akkor ismertethető vagy olvasható fel, ha ezt a vádlott indítványozza, vagy a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvből a 85. § (3) bekezdésében meghatározott figyelmeztetés és az erre adott válasz egyértelműen kitűnik." Eszerint tehát a nyelvtani értelmezés alapján a felolvasás feltétele az, hogy a tanú a rá vonatkozó figyelmeztetéseket megfelelően megkapta. Egyes álláspontok szerint e tétel azonban nincs tekintettel az érintett eljárásjogi pozíciójában bekövetkezett változásra: ha a nyomozóhatóság elmulasztja a tanú tájékoztatását a mentességi okokról, illetve kötelezettségeiről, úgy a tanú-vallomás egyébként sem értékelhető.⁶⁹ Az ilyen értelmezés sérti a vádlott védekezésének hallgatás lehetőségével biztosított jogát. A terhelt eszerint ugyanis szabadon dönt arról, hogy megszólalásával szolgált-e bármilyen olyan információt, amely ugyan úgy értékelhető lesz mint minden egyéb bizonyíték.⁷⁰

Ennek egy speciális megjelenését jelenti a viszonyvád esete. A magánvádló tanúkénti kihallgatása után emelt viszonyvád esetén a magánvádlót vádlottként is ki kell hallgatni, és figyelmeztetni kell a vallomás megtagadásának jogára, ennek elmulasztása esetén tanúként tett vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.⁷¹

⁶⁶ 4/2007. BKv.

⁶⁷ 2002. évi I. tv 173.§

⁶⁸ BÁRD, Bp. 2007. i.m. 280.o.

⁶⁹ U.o.281.o.

⁷⁰ U.o. 282.o.

⁷¹ 1996/139. BH

5. A Be. 82.§ (1) bekezdés a) pont és a Be. 82.§ (1) bekezdés b) pont elhatárolása

E két pont elhatárolásánál érdemes az ún. lépcsőzetes figyelmeztetésből kiindulnunk. Ennek lényege a következő. Amint a büntető ügyben eljáró hatóság számára világossá válik a hozzátartozói kapcsolat a kihallgatandó tanú és a terhelt között, a vallomástétel megkezdése előtt a tanút figyelmeztetni kell a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontjára első körben. Ahogy azt korábban kifejtettük, ezen pont alapján a tanú jogosult az egész vallomástételt megtagadni, ilyenkor egyetlen kérdésre sem kell a továbbiakban válaszolnia, sőt a korábban tett vallomásai sem vehetők többé figyelembe. Erre a tanút részletesen figyelmeztetni kell. Amennyiben a tanú él ezzel a jogával a kihallgatása itt befejeződik. A 82.§ (1) bekezdés b) pontjára történő figyelmeztetésnek akkor van helye, amennyiben a tanú úgy nyilatkozik a vallomást nem tagadja meg. Eszerint a bíróság figyelmezteti, hogy vallomása során megtagadhatja a választ azokra a kérdésekre, amelyekkel saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.⁷² Ennek magyarázata, hogy míg a 82.§ (1) bekezdés a) pontja alapján igénybe vett mentesség esetén a tanú egyetlen bizonyítandó tényre sem tesz vallomást (ebben az értelemben a mentesség abszolút) addig az ugyan ezen szakasz és bekezdés b) pontja szerinti mentesség igénybe vétele esetén csak abban a szorosán vett kérdésben jogosult a vallomástétel megtagadására a tanú, amelyben a hozzátartozóját függetlenül attól, hogy terhelt jogállású, vagy sem, bűncselekmény elkövetésével vádolná (ebben az értelemben tehát a mentesség relatív).⁷³

Fontos elhatárolási szempont még egyfelől az, hogy a b) pont az önvádolásra kényszerítés tilalmának is érvényt szerez, másrészt ezen kérdésekre, a tanú akkor is megtagadhatja a válaszadást, ha egyébként a vallomás megtagadásának a joga az a) pont alapján nem illette meg.

Az ún. lépcsőzetes figyelmeztetés utolsó részeként tanú minden kioktatás ellenére úgy dönt, hogy vallomást tesz, úgy figyelmeztetni kell a hamis tanúzás törvényes következményeire.

⁷²Ild. 2005/386. BH

⁷³HVG-ORAC Kiadó Büntetőeljárás jog Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás I. kötet 335.o.

6. Foglalkozásánál vagy megbízatásánál fogva titoktartásra kötelezett személy

A foglalkozáson és közmegbízaton alapuló mentességi jogot szavatoló rendelkezés a különböző foglalkozásokkal szembeni bizalmat védi, amikor ez a foglalkozásokkal megszerzett adatok közlésével kapcsolatban az érdekelt személy hozzájárulásától teszi függővé, hogy a tanúként kihallgatandó személy a vallomást a kérdéses körülményből megtegye.⁷⁴

A titoktartási kötelezettség megilleti a tanút akkor is, ha megszűnt az a viszony, amelynek folyamán a kérdéses tényről tudomást szerzett, és a kötelezettség fennáll mindaddig, amíg az arra jogosult a kötelezettség alól fel nem menti. Amennyiben a tanú a titoktartási kötelezettség alól nem kapott felmentést, az külön jogszabályban meghatározott ideig áll fenn.⁷⁵

Ezen szabályozás a következő személyek körét érinti: a büntetőeljárásban eljáró hatósági személyeket, orvosokat, gyógyszerészeket, illetve egyéb egészségügyi képzéssel bíró dolgozókat,⁷⁶ ügyvédi tevékenységet folytatókat, a Btk-ban hivatalos személyként megfoglalmazottak⁷⁷ körét, ha nem tartoznak a kizárt tanúk körébe, a Btk-ban a közfeladatot ellátó személyek körét⁷⁸.

Fontos az, hogy minden esetben körültekintően kell vizsgálni, hogy a meghallgatni kívánt tanúra vonatkozó jogszabály alapján a mentességi okra hivatkozó személy ténylegesen élhet-e a vallomás megtagadásának jogával. Példával élve, egy büntető ügyben a fiktív adásvételi szerződés megkötésénél közreműködő ügyvéd a titoktartási kötelezettségre hivatkozva e körben nem tagadhatja meg a vallomás tételt. Az ügyvédekre vonatkozó szabályok szerint ugyanis az ügyvéd nem működhet közre a jogszabályok rendelkezéseinek kijátszásában, vagy a joggal bármely módon történő visszaélésben. Ezt a fajta közreműködést az ügyvédnek meg kell tagadnia. Mindebből következik, hogy az ügyvédet ilyen esetben tanúként történő meghallgatása alkalmával, a bűncselekménnyel összefüggésben titoktartási kötelezettség sem terheli.⁷⁹

⁷⁴LIZICZAY SÁNDOR: Tanútípusok a büntetőeljárásban II. Rendészeti Szemle 2007/2. 15.o.

⁷⁵Be. 83.§ (3) bekezdés

⁷⁶1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 25.§ szabályozza

⁷⁷Például a Btk. 459.§ 11. k) pont alapján önkormányzati igazgatási szervnél, megyei intézményfenntartó központnál vagy köztestületnél közhatalmi feladatot ellátó vagy szolgáltatást teljesítő személy, akinek a tevékenysége a szerv rendeltetészerű működéséhez tartozik.

⁷⁸A közfeladatot ellátó személyek körét a Btk. 459.§ 12. pontja határozza meg.

⁷⁹1994/40 FBK

6.1 A védő vallomásának kizárása és az ügyvéd mentességi joga

Ezen mentességi okot tárgyalva fontos elkülönítést tennünk a Be. 81.§ (1) bekezdés b) pont és a törvény 82.§ (1) bekezdés c) pontja között az ügyvéd vonatkozásában. Alapvető elhatárolási szempont, hogy vallomástételi akadály esetében az ügyvéd mint védő jelenik meg. Az ügyvéd tanúkénti kihallgatása szempontjából a tanúzási tilalom akkor érvényesül, ha az ügyvéd korábban a büntetőügy terheltjének védője volt. A megtagadási ok pedig akkor jut érvényre, ha az ügyvéd például egy jogügyletnél volt jelen.

Az elhatárolás szempontjaira és egyben a mentességi jog fennállásának feltételeire a Fővárosi Ítéltábla világított rá egy 2010-ben előtte fekvő ügyben. Eszerint nem tagadhatja meg a büntetőeljárásban a vallomástételt az az ügyvéd, aki úgy működött közre a hamis okirat szerkesztésében, hogy az okirat hamis voltáról nem volt tudomása.

Az ügy lényege a következő volt. A terhelt az ügyben érintett gazdasági társaság vezetője volt, mely társaságot a vádlott iránymutatásának megfelelően szülei alapították. A Kft. üzletrészei eladásra kerültek, mely adás-vételi szerződésben vevőként – a névtulajdonosoktól korábban ellopott személyigazolványból származó adatokkal – fiktív személyek szerepeltek. A szerződéseket ügyvéd ellenjegyezte. Ezen ellenjegyzéssel kapcsolatban idézte az ügyvédet tanúként az elsőfokú bíróság. A társasági szerződés tekintetében tehát mindkét szerződő fél, az adás-vételi szerződés tekintetében egyik szerződő fél fiktív személy volt, a vádlott édesapja pedig időközben elhunyt. Az ügyvéd tanú a tárgyaláson a vallomást a Be. 82.§ (2) bekezdése alapján megtagadta – az ügyvédi titoktartási kötelezettségre hivatkozva. Indokolta ezt azzal, hogy az adásvételi szerződés tekintetében a szerződést aláíró felek közül az egyik időközben elhunyt, a másik szerződő fél - vádlott édesanyja - felmentést nem adott, mert nyilatkozata szerint nem ő volt a megbízó, a vevő fél pedig fiktív személy, tehát a titoktartás alól ez esetben nem kaphat felmentést. A társasági szerződés tekintetében pedig úgy nyilatkozott, hogy vallomástétel esetén olyan személyek nevében nyilatkozna, akik fiktívek, és akiktől nem rendelkezik felmentéssel. Az elsőfokú bíróság végzésben megállapította, hogy a tanú a vallomástételt jogosulatlanul tagadta meg, mely végzés ellen a tanú fellebbezést jelentett be. Az Ítéltábla ezen fellebbezést elutasította. Az ügyvéd nem működhet közre a jogszabályok rendelkezéseinek kijátszásában, vagy a joggal bármilyen módon történő visszaélésben. Az erre irányuló közreműködést az ügyvédnek meg kell tagadnia.⁸⁰ Ebből levezethető az is hogy a bűncselekménnyel összefüggésben az ügyvédet titoktartási kötelezettség sem terheli.⁸¹ Az

⁸⁰V.ö.: 1998. évi XI. tv. 1.§ (1) bekezdés, 3.§ (2) és (3) bekezdés

⁸¹ 1994/40 FBK

1998. évi XI. törvény rendelkezései szerint⁸² a törvényalkotó különbséget tesz az ügyvédi titoktartáson belül aszerint hogy az ügyvéd milyen ügy ellátása során jutott az információkhoz.

Ha az ügyvéd akár a kirendeléssel, akár a meghatalmazással védőként járt el a büntetőeljárás során, akkor fokozott védelemben részesül, és az így megszerzett információkkal kapcsolatban tanúként egyáltalán nem hallgatható ki. Abban az esetben azonban, ha az ügyvéd az ismeretekhez nem védői minőségben jutott, a vallomás tételének csak relatív akadálya van, vagyis ez esetben a tanúként történő megidézése és kihallgatása nem ütközik a törvény rendelkezéseibe.

Jelen esetben pedig az ügyvéd a 82.§ (1) bekezdés b) pontjára tekintettel még akkor sem tagadhatja meg a vallomást, ha a titoktartás alól nem kapott felmentést. A vallomástétel megtagadása ugyanis nem lenne összeegyeztethető az Ütv. rendelkezéseivel. Tekintettel arra, hogy a megbízók fiktív személyek voltak, (ezek valódi személyazonossága az eljárás során nem volt megállapítható) és akik a tanút személyazonosságuk tekintetében megtévesztették, ezen személyek épp a megtévesztés okán a titokról rendelkezni nem jogosultak, hiszen a megbízási szerződés így érvényesen létre sem jött. Megállapítható volt hogy nincs olyan személy aki a titoktartás alól felmentést adhatna. Ennek hiánya azonban nem bír jelentőséggel, hiszen a fent kifejtettek alapján a tanúval kapcsolatban abszolút akadály nem véleményezhető, a relatív mentességi ok pedig megilletné, de a cselekmény jellegére tekintettel ez nem akadály a tanúként történő kihallgatásának.⁸³

Az Ítéltábla ezen döntésében pontos szempontrendszerrel állított a két pont elhatárolásához, és egyben leszögezte, hogy előfordulhat olyan eset amikor a vallomás megtagadási ok bár fennáll, adott körülmények között arra mégsem lehet hivatkozni.

6.2 Védő kizárása és a vallomástétel akadálya

A vallomástétel akadályaival illetve a mentességi okoknak a védő kizárásának szempontjából is kiemelt jelentősége lehet.

A Győri Ítéltábla előtte fekvő ügyben kifejezésre juttatta, hogy a védő kizárására csak ezen akadályokra vonatkozó szabályok figyelembe vételével kerülhet sor. Az első fokú bíróság a terhelt meghatalmazott védőjét az ügyből a Be. 45.§ (1) bekezdés e) pontjára tekintettel a Be. 45.§ (3) bekezdése alapján kizárta. A különösen nagy kárt okozó csalás és más

⁸²lsd. 8.§(1)-(3) bekezdés

⁸³2010.104 ÍH

bűncselekmények miatt folyamatban lévő eljárásban az elsőfokú bíróság ugyan is tanúként kívánta kihallgatni az ügyben érintett szervezet megalapításával kapcsolatos körülmények tisztázása végett a terhelt védőjét, akinek ügyvédi irodájában a szervezet az alakuló közgyűlést is megtartotta és amely közgyűléseken a nevezett ügyvéd jegyzőkönyvvezetőként vett részt. Tekintettel arra, hogy a Be. 45.§ (1) bekezdés e) pontja értelmében nem lehet védő aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt, az első fokú bíróság a védő kizárásáról határozott. Az Ítélet tábla azonban megállapította, hogy a 45.§ (1) bekezdés e) pontjában rögzített kizáró ok nem érvényesül, ha a vallomástételnek akadálya van, vagy ha mint foglalkozásánál fogva titoktartásra kötelezett személy a vallomást megtagadhatja. A védő kizárására tehát 45.§ (1) bekezdés e) pontjában írt okból csak akkor kerülhet sor, ha a tanúvallomás megtételének a törvényben meghatározott akadályai az érintett védővel kapcsolatban nem merülnek fel.⁸⁴

⁸⁴ 2010.7 ÍH, In: Ítélet táblai Határozatok 2010/1

7. Médiatartalom szolgáltató

2012. július 3-án új mentességi okról szóló rendelkezés került törvénybe iktatásra, ezzel a mentességi joggal rendelkezők köre kiterjesztésre került a médiatartalom szolgáltatóra, valamint a vele munkaviszonyban, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyre.

A szabályozást az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII.20.) AB határozata tette szükségessé, mellyel alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette a sajtószabadságról és médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény és a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény néhány rendelkezését. A 2010. évi CIV. törvény 6.§ (2) bekezdése az alábbi szöveggel maradt hatályban: „A médiatartalom szolgáltató, valamint a vele munkaviszonyban vagy más, munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló személy jogosult információforrásai titokban tartására a bírósági és hatósági eljárások során is.”⁸⁵

Ezen mentességi jog kétfelé is korlátozva van. Egyfelől az információt átadó személy kilétének felfedésére korlátozott, nem vonatkozik a tanútól várható vallomás, a bizonyítandó tényről való tudomása egyéb terjedelmére. Másfelől korlátozott abban az értelemben is, hogy a bíróság a törvényben meghatározott esetben /82.§ (6)/ kötelezheti a tanút a részére információt adó személy kilétének felfedésére.⁸⁶ Ezen feltételek a következők: a büntetőeljárás tárgya három évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény felderítése legyen, az információt átadó személy kilétének ismerete nélkülözhetetlen legyen, a felfedéstől várható bizonyíték mással ne legyen pótolható, és a bűncselekmény felderítéséhez fűződő érdek olyan kiemelkedő legyen, amely – különös tekintettel a bűncselekmény tárgyi súlyára - az információforrás titokban maradásához fűződő érdeket egyértelműen meghaladja.

A törvény kizárólag a bíróságot jogosítja fel, hogy a tárgyalat ok alapján mentességet élvező tanút a részére információt átadó személy kilétének felfedésére kötelezze. Ilyen lehetősége sem a nyomozóhatóságnak sem az ügyésznek nincs. Amennyiben a vádirat benyújtása előtt látszik szükségesnek a tárgyalat okból mentességet élvező és arra hivatkozó tanúnak az arra kötelezése, hogy a számára információt átadó személy kilétét felfedje, a kötelezés kérdésében az ügyész indítványára a nyomozási bíró dönt. Az információforrás felfedésére kötelezés a bírósági szakaszban jegyzőkönyvbe foglalt külön nem indokolt végzéssel történik, annak

⁸⁵ Büntetőeljárás jog I., Kommentár a gyakorlat számára szerk.: Belegi József, Berkes György 336/9.o

⁸⁶U.o. 336/10.o

indokait az ügydöntő határozatban kell megjelölni. Amennyiben a tanú az informátora felfedését ilyen kötelezés ellenére megtagadja, úgy elköveti a Btk. 277.§ -ba ütköző Tanúvallomás jogosulatlan megtagadása bűncselekményt.

A törvényszöveg szigorú alkalmazása a következőt jelenti. A tanúként kihallgatandó médiaszolgáltatót vagy vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyt a bíróságnak (más kihallgató hatóságnak) figyelmeztetnie kell mentességi jogára. Erre a tanúnak nyilatkoznia kell: ha nem kíván élni a mentességi jogával, köteles feltárni a számára információt átadó személy kilétét. Akkor vetődik fel csak a kötelezés szükségességének kérdése, ha a tanú élni kíván mentességi jogával, de a bíróság úgy látja fennállnak a kötelezés feltételei. Itt megfogalmazódik a kérdés, ha a bíróság már a tanúkihallgatás elején is úgy látja, hogy a mentességi jogot élvezőt a számára információt átadó személy kilétének felfedésére kell kötelezni, megspórolhatóak e a megelőző eljárási aktusok?⁸⁷ Erre a kérdésre nagy valószínűséggel a joggyakorlat adja meg majd a választ. Véleményem szerint érdekesebb lenne ezt a kérdést úgy szabályozni, hogy a médiatartalom szolgáltató, illetve a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló más jogviszonyban álló személy a vele médiatartalom szolgáltatói minőségben információt közlő személy kilétének felfedésére a törvényben meghatározott kivétellel nem kötelezhető. Amennyiben viszont a jogszabályban meghatározott feltételek fennállnak, úgy a tanút vallomástételi kötelezettség terheli, így a mentességi jogra figyelmeztetni sem kellene.

⁸⁷U.o. 336/11.o.

8. Speciális mentességi eset a tanúvédelem körében

Az igazságszolgáltatást segítőik védelmi programjáról szóló 2001. évi LXXXV. törvény értelmében a tanú, illetve családja mind a büntetőeljárás alatt, mind azt követően védelemben részesülnek. A tanúvédelmi programban részt vevő tanú a büntetőeljárásban az eredeti személyazonosító adatait közli, a lakóhelyének, illetőleg tartózkodási helyének közlése helyett a védelmét ellátó szerv címét jelöli meg.⁸⁸ A tanú megtagadhatja a vallomást olyan adatra nézve, amelynek ismeretében az új személyazonosságára, az új lakóhelyére, illetőleg tartózkodási helyére lehet következtetni.⁸⁹

⁸⁸ HERKE, 2010. i.m. 85.o

⁸⁹ Be.90/A.§ (1) bekezdés e) pont

9. Tanúzási mentesség és az igazságszolgáltatás rendje elleni bűncselekmények elhatárolása

9.1 Hamis tanúzás

Ahogy arról korábban utalásszerűen már említést tettem, több szempontból is jelentősége lehet annak az esetnek, amikor ugyan a figyelmeztetés elhangzik a megtagadási jogról, de a tanú úgy nyilatkozik, hogy válaszolni kíván minden kérdésre. Ilyenkor az un. lépcsőzetes figyelmeztetés alapján kioktatásra kerül, hogy amennyiben vallomást tesz, úgy köteles az igazat mondani, ellenkező esetben bűncselekményt követ el. De elköveti e akkor a hamis tanúzás bűncselekményét a mentességgel rendelkező személy, ha ezen jogával nem él, de a figyelmeztetés ellenére úgy tesz hamis vallomást, hogy a valóság előadásával saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná?

A 275.§ (1) bekezdés a) pont szó szerinti értelmezéséből is az következik, hogy aki a valóság feltárása esetén magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná az hamis tanúzás miatt nem büntethető, még akkor sem, ha mind a vallomás és az egyes kérdésekre történő válaszadás megtagadásának lehetőségére, mind a hamis tanúzásra vonatkozó törvényes figyelmeztetés elhangzott. Ez a büntethetőségi akadály az anyagi jogi törvényen alapul⁹⁰ és akkor is érvényesül, ha egyébként ezek a személyek a tanúvallomást megtagadhatták volna, erre ki is lettek oktatva, de ezen jogukkal nem éltek és így vallottak hamisan. A b) pontos bűnösséget kizáró ok esetéhez kapcsolja a jogalkotó csupán azt, hogy amennyiben az adott személy a vallomást megtagadhatta volna, és mind erre, mind a hamis tanúzás törvényes következményeire figyelmeztetve volt, de ő nem él ezzel a jogával, akkor a bűnösséget kizáró ok nem érvényesül. Amíg az a) pontnál tehát realizálódik a bűnösséget kizáró ok attól függetlenül hogy a figyelmeztetés megtörtént e, addig a b) pontos – egyéb okból megtagadási joggal kapcsolatos – bűnösséget kizáró ok csak akkor érvényesül, ha a figyelmeztetés elmaradt.

Ezzel szöges ellentétes álláspontot foglal el a Legfelsőbb Bíróság azon egyedi ügyben hozott határozata, amelyben megállapította, hogy a terhelt hozzátartozójának bűnössége a hamis tanúzás büntetében megállapítható, ha a mentességi jogára történt kioktatása után - tudva valótlanul - a terhelt által megvalósított bűncselekmény elkövetését magára vállalja.⁹¹ Indokolása szerint, a Btk. által szabályozott jelenleg 276.§ (1) bekezdés a) pontjába

⁹⁰KARSAI KRISZTINA - SZOMORA ZSOLT - VIDA MIHÁLY: Anyagi büntetőjog Különös Rész I. 2013. 279.o 11.pont

⁹¹1984/480. BH

foglalt bűnösséget kizáró okból csak látszólag tűnik úgy, mintha a hozzátartozó tanút mindenképpen büntetlenség illetné a hamis tanúvallomás esetén. Ha az ügy terheltjének a tanú hozzátartozója abszolút vallomás megtagadási ok illeti meg, így a Be. 82.§ (1) bekezdés a) pont alapján teljes egészében megtagadhatja a vallomást kizárólag a hozzátartozói kapcsolatra utalással. Nyilatkozatában a b) pontra, vagyis arra, hogy vallomásával hozzátartozóját esetleg bűncselekmény elkövetésével vádolná, nem kell utalnia. Lelkiismereti konfliktus így a bíróság álláspontja szerint nem állhat elő. A bíróság amellet foglal állást, hogy amennyiben e törvényben biztosított mentességi jogával nem él, úgy a valót kell vallania, és a hamis vallomás esetén a büntetőjogi következmények alól csak abban az esetben mentesül, ha mentességi jogára kihallgatása előtt nem figyelmeztetik.⁹²

Még ha azt el is fogadjuk, hogy a törvény ilyesfajta értelmezése a jogalkotó szándékának, és a jogszabály által elérni kívánt célnak jobban megfelel (teleológikus értelmezés), azonban a törvény nyelvtani értelmezése alapján a figyelmeztetés elmaradása nem feltétele a bűnösséget kizáró ok érvényesülésének, hiszen azt a jogalkotó csupán a b) ponthoz társította. Kiemelendő hogy a jogalkotónak azóta a az új Btk. (2012.évi C tv) hatályba léptetésével lehetősége lett volna korrigálni az ellentmondást, azonban a rendelkezés változatlanul került az új törvénykönyvbe. Amennyiben az a) pontos bűnösséget kizáró okhoz is kapcsolni akarta a figyelmeztetés elmaradásának feltételét a következőképpen kellett volna a kérdéses szakaszt módosítani:

275. § (1) Nem büntethető hamis tanúzásért,

a) aki a valóság feltárása esetén önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, illetve

*b) aki a vallomástételt egyéb okból megtagadhatja
de erre kihallgatása előtt nem figyelmeztették, vagy*

c) akinek a kihallgatása törvény alapján kizárt.

Így valóban mindkét pontra vonatkozna a kitétel. A jelenlegi értelmezés azonban sérti a nullum crimen/nulla poena sine lege elvét azzal, hogy a rendelkezést az elkövető hátrányára kiterjesztően értelmezi.

Álláspontom szerint tehát, amennyiben a tanú úgy vall hamisan, hogy igaz vallomás megtételével saját magát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, de arra hogy a terhelt hozzátartozójaként az egész vallomást, egyébként pedig az egyes kérdésekre történő válaszadást megtagadhatja nem figyelmeztették, bűnösséget kizáró ok realizálódik az

⁹² 1984/480. BH

elvárhatóság szintjén, tehát ekkor bűncselekmény sem valósul meg. Ugyan így nem valósul meg bűncselekmény akkor, ha a vallomást egyéb okból megtagadhatja a tanú, de erre nem figyelmeztették és így vall hamisan. Amennyiben a figyelmeztetés elhangzik, de a tanú azért tesz hamis vallomást, mert a valóság feltárásával önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, akkor a hamis tanúzás bűncselekménye megvalósul ugyan, bűnösséget kizáró ok nem realizálódik, de a törvény rendelkezése folytán nem büntethető. Ilyenkor tehát büntethetőséget kizáró okról beszélünk. Ellentétben az egyéb okbóli megtagadási lehetőséggel, ugyanis ebben az esetben a figyelmeztetés megtörténte esetén a felelősség hamis tanúzásért fennáll.

Ha a kihallgatandó személy a vallomástételt egyéb okból tagadhatja meg, de erre kihallgatása előtt nem figyelmeztették, és így tesz hamis vallomást, cselekménye az előbb kifejtettek alapján szintén nem valósít meg bűncselekményt.

9.1.1 Német megoldás – „hamis tanúzás elkövetése végszükségben”⁹³

A német büntető törvénykönyv a mentességi okok és a hamis tanúzás közötti konfliktust úgy oldja fel hogy külön szakaszban foglalkozik ezzel, „Aussagenotstand” elnevezés alatt. Eszerint ha a tanú vagy a szakértő bíróság, vagy más hatóság előtt eskü alatt hamisan vall, vagy hamis esküt tesz a bíróság mérlegelése alapján a büntetés enyhíthető, vagy mellőzhető, ha az igazság feltárásával az elkövető saját magát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Nem tartalmazza a törvény azonban a mentességi jogra való kioktatásnak elmaradása kitételt, és nem mint bűnösséget kizáró okot szabályozza a kérdést, hanem a bűncselekmény a maga egészében megvalósul, de a feltételek fennállása esetén a bíróság mérlegelésére bízva a büntetés kiszabást, így a bíróság mérlegelés alapján azt korlátlanul enyhítheti vagy mellőzheti.⁹⁴

Ehhez igen hasonló a svájci Btk. megoldása is, amiben a jogalkotó a hamis tanúzás tényállása után, külön szabályozza, azt az eshetőséget, ha a hamis tanúzó a való vallomás megtételével önmagát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Ebben az esetben a jogalkotó a bíró mérlegelése alapján lehetővé teszi a büntetés enyhítését, a büntetés mellőzésének lehetősége nélkül. Megjegyzendő hogy a törvény nem teszi az enyhítés lehetőségének feltételévé, hogy a törvényes figyelmeztetések elmaradjanak.⁹⁵

⁹³ StGB § 157

⁹⁴ Thomas Fischer Strafgesetzbuch und Nebengesetze 55. Aufgabe, Verlag C.H. Beck München 2008. 1094.o.

⁹⁵ Schweizerisches Strafgesetzbuch, Die Bundesversammlung der Schweizerischen Eidgenossenschaft Art. 308.

9.2 Mentő körülmény elhallgatása

Hasonló a helyzet a mentő körülmény elhallgatása Btk. 281.§-ban szabályozott tényállásával. A törvény itt is nevesíti mint bűnösséget kizáró okot, ha a tanú a közlésével saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Egyértelmű a szabályozás oka, hiszen ha a tanú hallgatásával bűncselekményt valósítana meg, értelmetlen lenne szabályozni a mentességi jogot.

9.3 Tanúvallomás jogosulatlan megtagadása

A 2012. évi C. törvény 277.§-a 2013. július 1-i hatállyal új bűncselekményi tényállást vezetett be a magyar büntetőjogba, ez a Tanúvallomás jogosulatlan megtagadása. Ezen bűncselekményt kizárólag bírósági eljárás során lehet elkövetni, és csak abban az esetben, ha a tanúnál nem áll fenn mentességi ok. Amennyiben a tanút ilyen jog illeti meg, értelemszerűen nem követheti el a bűncselekményt.

Ha a tanú az elkövetési magatartást ügyész, vagy nyomozóhatóság előtti eljárásban realizálja, az bűncselekményt nem valósít meg, de eljárási kötelezettségeinek megszegése miatt rendbírósággal sújtható. Ebben az esetben rögzíti a törvény, hogy amennyiben a tanú mentességre hivatkozva tagadja meg a vallomástételt, az annak helyt nem adó határozat elleni jogorvoslatnak halasztó hatálya van.

Mindezek alapján, ha a bíróság előtt a tanú mentességi jogra hivatkozással tagadja meg a vallomást, ugyan így nem valósítja meg a bűncselekményt mindaddig, míg az annak helyt nem adó határozat elleni jogorvoslatot nem bírálják el.

10. Rendőr vallomása a mentességi jogával élő, neki vallomást tevő személy vallomásáról és a hivatalos tudomás

A mentesség a tanút csak személyében megvalósuló közreműködési kötelezettség teljesítése tekintetében illeti meg, és ez nem a nyilatkozat tárgya tekintetében áll fenn. Ezért, ha mentességet élvező tanú valakinek elmondta azokat a tényeket amelyekre vonatkozóan a vallomástétel alól neki mentessége van, ő nem, de a tényekről így értesülő személy tanúként kihallgatható.⁹⁶

Ha a sértett a vádlott hozzátartozója, és a tárgyaláson mentességi jogával élve nem tesz vallomást, annak a rendőrnek - a sértett által a cselekményről előadottakat tartalmazó - tanúvallomása sem használható fel bizonyítékkul, aki hivatalosan járt el a bűncselekmény helyszínén, és hallgatta meg a sértettet.⁹⁷

Egységes a bírói gyakorlat abban, hogy ha a tanú hivatalos személyként járt a cselekmény elkövetése után a helyszínen, és sértett neki - mint a nyomozó hatóság tagjának - elmondta a vádlott által a sérelmére megvalósítottakat, de az eljárás későbbi szakaszában él a mentességi jogával, azt a vallomását sem lehet felhasználni, amelyet - bár a mentességi jogára történő figyelmeztetés és alakszerűség nélkül, de - a nyomozó hatóság előtt tett. A rendőr tehát ebben az esetben nem hallgatható ki tanúként arra vonatkozóan, amit neki a korábban mentességi jogával élő személy elmondott. A Kúria érvelése szerint, az ellenkező felfogás valójában a törvény által biztosított mentességi jog megkerülésére adna lehetőséget.

Erre hivatkozott az ítéletábra is egyik döntésében, melyben kifejezetten kimondta, ez a mentességi jog megkerülésével felvett tévesen felhasznált bizonyíték. Az előtte fekvő ügyben közvetett bizonyítékként értékelte a törvényszék a vádlottak terhére az intézkedő rendőr tanúk vallomását, valamint az általuk készített rendőri jelentést. A jelentés szerint a rendőrök az esetről a sértett testvérétől, valamint magától a sértettől szereztek információkat, melyről később a perben tanúvallomást tettek. A sértett és annak testvére a vádlottakhoz fűződő hozzátartozói viszonyra tekintettel mentességi joggal bírnak a Be. 82.§ (1) bekezdés a) pontja alapján, amely jogukkal éltek is a tárgyaláson. A rendőri jelentésben leírt, ezen tanúktól származó nyilatkozatok tehát már pusztán a vallomás megtagadása miatt sem használhatóak fel. Ezen kívül a bizonyíték felhasználásának akadályát képezi, hogy az intézkedő rendőrök semmilyen kioktatást, mentességi figyelmeztetést nem eszközöltek, ekként a tanúk által

⁹⁶ A büntető eljárásjog vázlata szerk.: Cséka Ervin -Vida Mihály: A büntető eljárásjog vázlata JATEPress 1997. 220.o.

⁹⁷ 1999/241. BH

elmondottak értékelése a mentességi jog megkerülését jelentené, amire pedig nem kerülhet sor.⁹⁸ A bíróságok gyakran esnek abba a hibába hogy az ilyen bizonyítékokra tényállást alapítanak, aminek rend szerint az ítélet megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezése lesz az eredménye, amennyiben az ellen a felek fellebbezéssel élnek.

Kevésbé védhető ez az álláspont, amikor a tanút csak az egyes kérdésekre történő válaszadás megtagadásának joga illeti meg, még hozzá az önvádra kötelezés tilalma miatt. Ez esetben nem érvényesül feltétlenül az a szabály, hogy a korábban tett vallomások nem vehetők figyelembe. Itt azonban fontos kérdések merülhetnek fel. Ha a mentességi jogával élő személy korábban a bűncselekményről egy civil (nem hivatalos minőségben eljáró) személynek beszél, ő kihallgatható arra nézve, amit a mentességet élvező személy neki elmondott. Általában ugyanis nincs akadálya annak, hogy a bíróság olyan személyt hallgasson ki tanúként, aki a mentességi jogával élő tanútól – nem hivatalos eljárás során – értesült olyan tényről, amelyre vonatkozóan a mentességi jogával élő tanú a vallomás tételt megtagadta.⁹⁹ A rendőr ebben az esetben tehát gyakorlatilag rendőri minőségére alapozva nem hallgatható meg tanúként az eljárás későbbi szakaszában. Az a rendőr aki a helyszínrre kimegy elsőként értesül a történetekről, ő tehát gyakran az első aki közvetlenül a bűncselekmény után beszél az érintettekkel. Azzal, hogy arról, amit a később mentességi jogával élő személy vele közvetlen a cselekmény elkövetése után közölt a bíróság előtt nem kérdezhető meg – hivatalos személyi minősége miatt – mintha azt feltételeznénk, hogy egyébként nem tenne hiteles és igaz vallomást erről. Fontos kiemelni, itt csak kezdeti vizsgálódásról és nem korábbi vallomástételről van szó, ugyanis az elfogadható, hogy ha a nyomozóhatóság tagját kihallgatnánk arról, amit neki a mentességet élvező személy tanúkihallgatás során elmondott az valóban a mentességi jog megkerülése lenne, ami a jelenlegi szabályozás szerint nem megengedhető. Ilyen esetekben viszont csak a kezdeti tájékozódásról van szó, amiről rend szerint rendőri jelentés készül. Ez egyébként adott esetben, mint okirati bizonyíték szintén nem használható fel még akkor sem, ha a tanú figyelmeztetve volt vallomás megtagadási jogára. Ezen probléma merült fel a Gyulai Törvényszék elé másodfokon került ügyben is, amely a későbbiekben ismertetésre kerül.

Megemlítenő, hogy nem jelenti viszont a mentességi jog megkerülését a helyszínen eljáró bűnügyi technikus tanúkénti meghallgatása abban az esetben, ha mentességi jogot élvező tanúhoz intézett kérdése nem a hivatalos eljárásának a része, nem kihallgatás, hanem

⁹⁸ 2009.96 ÍH In.: Ítéletáblai Határozatok 2009/1

⁹⁹ A büntető eljárás magyarázata Közigazgatási és jog könyvkiadó Bp. 1982. 211.o.

személyes ismerős magánérdeklődése volt. A törvény értelmében a tanút kihallgatása előtt figyelmeztetni kell mentességi jogára, magánbeszélgetés esetén ilyen figyelmeztetési kötelezettség nincs.¹⁰⁰

¹⁰⁰ 2000/482. BH

11. Felmerülő problémák egy jogeset tükrében

Orosháza Városi Bíróság előtt 2009-ben került ügy kapcsán további kérdések merültek fel a speciális vallomásmegtagadási okról szóló törvényi rendelkezés alkalmazásával kapcsolatban. Végző soron itt gyakorlatilag az eljárás eredménytelenségéhez vezetett a rendelkezés téves értelmezése.

A kábítószerfüggő személy által csekély mennyiségű kábítószerre kereskedéssel üzletszerűen elkövetett kábítószerrel visszaélés vétsége miatt indult eljárás az Orosházi Rendőrkapitányságon a terhelttel (T.Cs.) szemben.

Az eljárási szabálysértések alapvetően két tanúhoz (Sz.A. és H.V.) kapcsolódnak. Ezen tanúk a nyomozás során gyanúsítottként kerültek kihallgatásra, T.Cs.-re terhelő vallomást tettek, a következők szerint. Az eljárás egy rendőri jelentés alapján indult, mely arról szólt, hogy a Sz.A és H.V tanúkat igazoltatták mely igazoltatás során csekély mennyiségű kábítószerrel találtak a birtokukban. A két személy már ekkor előadta, hogy kábítószer fogyasztók, és az anyagot mindig T.Cs.-től vásárolják.

Az Orosháza Városi Ügyészség 2009. november 6. napján kelt határozatával a kábítószer-fogyasztó Sz.A-val és H.V-val szemben az elterelésre való jelentkezésük miatt a vádemelést egy évi időtartamra elhalasztotta. Így a büntetőeljárás elkülönítésére került a T.Cs. terhelttel szemben folyamatban lévő eljárástól. Az elsőfokú tárgyaláson Sz.A és H.V tanúként tettek vallomást, melyben előadták, hogy a kábítószerrel a terhelttől kapták. A lefolytatott bizonyítás eredményeképp az elsőfokú bíróság T.Cs. terhelt bűnösségét megállapította a vádiratnak megfelelően.

Sz.A.-val és H.V.-ral szemben az elterelés eredménytelensége miatt mégis vádemelésre és bűnösségük megállapítására került sor. A törvényi rendelkezésből fakadóan folyamatban lévő eljárás az időközben másodfokra került T.Cs.-val szemben folyamatban lévő eljárástól elkerülhetetlenül elvált.

A Békés Megyei Bíróság a T.Cs. bűnösségét megállapító ítéletet hatályon kívül helyezte, és az első fokú bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte, méghozzá a tényállás megalapozatlansága miatt a következők szerint.

A bíróság a jegyzőkönyv szerint a tanúkat a Be. 81. és 82. § szerinti összes mentességi jogra figyelmeztette, azonban azt rögzítette, hogy ezen mentességi okok nem állnak fenn, holott ezt követően kérdést kellett volna intézni a tanúkhöz, hogy kívánnak-e élni ezzel a lehetőséggel.

Ennek megtörténtét és az erre adott választ a jegyzőkönyvben rögzíteni kellett volna. Az elsőfokú bíróság az iratokból megállapíthatóan, mindkét tanút olyan kérdésekben is nyilatkoztatta amelyre adott válaszával önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolta. A Be. 82.§ (2) bekezdés szerint a figyelmeztetés elmaradása esetén a tanú vallomása nem vehető figyelembe. Erre tekintettel ezen tanúk a tárgyaláson való kihallgatásuk idejében – 2010 február 18. napján – a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontja értelmében megtagadhatták volna a vallomástételt olyan kérdésekben, amellyel önmagukat bűncselekmény elkövetésével vádolják. A bíróságnak először azt kellett volna tisztáznia a személyi adatok és az elfogultsági érdekeltségi viszonyok tisztázását követően, hogy a vallomástételnek nincs e akadálya. Ily módon Sz.A. és H.V tanúk vallomása a Be. 78.§ (4) bekezdés értelmében törvénysértően beszerezett bizonyíték, ezért a másodfokú bíróság a bizonyítékok köréből kirekesztette.

Sz.A és H.V vallomásának kirekesztését követően az őket kihallgató 2 rendőr tanú (T.D és Sz.H.Z.) vallomása sem vehető figyelembe.

Az elsőfokú bíróság szintén eljárási szabályt sértett M.E és F.M tanúk kihallgatásával. Ezen tanúk végezték Sz.A és H.V tanúk igazoltatását. A bíróság ezen rendőrtanúk vallomásaira tényállást alapított arra vonatkozóan hogy Sz.A. és HV az igazoltatás során elmondták nekik hogy a kábítószer a vádlottól vásárolták.

Az igazoltatás során M.E.és F.M. tanúk hivatalos személyként működtek közre, az is megállapítható hogy Sz.A.és H.V. ezen nyilatkozata nem a kihallgatás során hangzott el, hogy a vallomás megtagadási jogukra nem lettek figyelmeztetve. Egységes a bírói gyakorlat arra vonatkozóan, hogy a hivatalos személyt nem lehet meghallgatni arra vonatkozóan, amit a mentességi jogával élő személy nekik elmondott. Az ezzel ellentétes álláspont valójában a törvény által biztosított jog megkerülésére adna lehetőséget.¹⁰¹

A tanúkat csak az igazoltatás körülményeire vonatkozóan lehetett volna kihallgatni, arra azonban nem hogy az igazoltatás során nekik Sz.A. és H.V.milyen nyilatkozatot tettek. Az eljárást az előkészítő szaktól kell megismételni.¹⁰²

A megismételt eljárásban az elsőfokú tárgyaláson tanúként megidézett Sz.A és H.V. a tanúvallomást a Be. 82.§ (1) bekezdés b) pontja szerint jogosan megtagadták. Az első fokú bíróság megállapította, hogy a vallomás megtagadási ok esetükben fennáll és nem alkalmazható a Be. 82.§ (4) bekezdésben felsorolt vallomás megtagadási tilalom. A tanúk

¹⁰¹ 1999/241.BH

¹⁰² B.358/2009 sz. Orosháza Városi Bíróság előtti büntető ügy

korábbi eljárásban gyanúsítottként tett vallomása, csak bejegyzésük esetén lett volna felolvasható, ők azonban ehhez nem járultak hozzá.

Ebből következően a Be. 296.§ (4)¹⁰³ szerint e tanúként kihallgatandó személyeknek az eljárás korábbi szakaszában gyanúsítottként tett terhelő vallomásai nem voltak felolvashatók. Bizonyítottság hiányában a vádlott, a megismételt elsőfokú eljárásban, felmentésre került.

¹⁰³ Ha a tárgyaláson tanúként kihallgatandó személyt az eljárás korábbi szakaszában gyanúsítottként vagy vádlottként hallgatták ki, a hozzájárulása nélkül a korábbi vallomása vagy vallomásának csak az a része ismertethető vagy olvasható fel, amelyre nem vonatkozik a 82. § (1) bekezdésében biztosított mentességi joga.

Összegzés

A tanúvallomás jogszerű megtagadásának központi problémaköre annak vizsgálata, hogy hol húzódik a határvonal a mindenki által védelemre érdemesnek tartott értékek és az igazság kiderítéséhez fűződő érdek között. A büntető eljárásban különösen nagy a tét, hiszen itt járhat a legsúlyosabb következményekkel az egyénekre nézve az, ha igazságtalan ítélet születik. Sokan már azt is vitatják, hogy egyes esetekben a törvénytellenesen beszerzett bizonyítékokat nem lehet figyelembe venni a büntetőeljárást lezáró bírói döntés meghozatalakor. A vallomás megtagadással kapcsolatban azonban további problémát vet fel az – többek között a magyar és a német jogban – hogy egyes bizonyítékok még akkor sem vehetők figyelembe, ha egyébként azok felvételére törvényes keretek között került sor. Ez már mindenképp egy olyan része a bizonyítás körében biztosított garanciáknak, ami esetében vitatható az, hogy indokolt-e a határvonalat ennyire a védendő értékek, első sorban családi kapcsolatok felé eltolni, az igazság feltárásának a rovására. Ahogy az osztrák és a svájci jogban is láthattuk, mindenképpen garanciákkal kell körbe bátyázni a családi kapcsolatok tiszteletben tartását, illetve azt, hogy senki sem köteles önmaga vagy hozzátartozója ellen vallani, azonban ha figyelmeztetés ellenére ezt megteszi, nem biztos hogy indokolt, hogy ezen vallomását az eljárás későbbi szakában „quasi visszavonja”, illetve azt ne lehessen figyelembe venni ha a továbbiakban nem kíván nyilatkozni. Természetesen ez a megoldás mentes az aggályoktól, így például a terhelt védekezéshez való jogát sértheti akkor, ha a tárgyaláson ki nem hallgatott tanúhoz az eljárás korábbi szakában kérdést nem intézhetett, vallomására észrevételt nem tehetett.

Különösen érdekes a hamis tanúzás és a mentességi jog kapcsolata. Fontos az, hogy a szabályozás egyértelmű legyen, ugyan akkor nyilvánvaló és ésszerű. Nem helyes és nem is megengedhető az, hogy a gyakorlat a törvényszövegét annak szó szerinti értelmezésével ellentétesen értelmezze, ugyan akkor a jogbiztonság követelménye és a tanú vallomásába vetett bizalom megköveteli, hogy a vallomását meg nem tagadó tanúnak igazmondási kötelezettsége legyen. Amennyiben az ilyen tanú hazudik csak az eset összes körülményének mérlegelésével állapítható meg, hogy indokolt-e a tanú felelősségre vonása, és az hogy milyen büntetés alkalmazásával érhetőek el a büntetési célok. Célszerű lehet tehát ezt a bíróságra bízni, ahogy azt a német és a svájci jog is teszi.

A relatív tanúzási akadályok közül a hozzátartozó vallomás megtagadásával, valamint az önvádra kötelezés tilalmával merül fel a legtöbb probléma, gyakran fordul elő az, hogy a

bíróságok ezeket, illetve az ezekkel kapcsolatos törvényi előírásokat nem megfelelően értelmezik, ami rend szerint megalapozatlansághoz és új eljárás lefolytatásához vezet.

A jelenlegi szabályozás lehetővé teszi sajnos az ezen joggal való visszaélést is, mind az elkövetők, mind a tanúk részéről, hiszen egy évek óta folyó ügyben, ha az utolsó tárgyaláson egy kulcsfontosságú tanú gondol egyet, és a továbbiakban nem tesz vallomást, az az egész eljárás sikertelenségéhez vezet, az időközben felmerült – különösen ezen összetett ügyekben – tetemes bűnügyi költség pedig az állam terhén marad.

Lezárás: 2014. január 10.

Irodalomjegyzék

1. A büntető perrendtartás kommentárja; összeállította és a magyarázatokat írta: Molnár László – Budapest : Közgazdasági és Jogi Kvk., 1957.
2. Bárd Károly: Emberi Jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában Magyar Hivatalos Közlönykiadó Bp. 2007.
3. Büntető eljárási törvény magyarázata Budapest 2003.; KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft
4. Büntető-eljárásjog, Kommentár a gyakorlat számára II. kiadás I. kötet; HVG-ORAC Kiadó 2012.
5. Ceasare Beccaria: A tanúról In.: Tóth Mihály: Büntető eljárásjogi olvasókönyv Osiris Kiadó Kft. 2003.
6. Fázsi László: Üres garancia – A tanú figyelmeztetésének gyakorlati kérdései In.: Rendészeti Szemle 2008/2
7. Gácsi Anett Erzsébet: A Debreceni Ítéltábla döntése a tanúzási mentesség következményeiről, In.: JeMa 2012/2.
8. Herke Csongor: Büntető eljárásjog; Dialog Campus Kiadó Budapest-Pécs2010
9. Herke Csongor: Büntető eljárásjog; Dialog Campus Kiadó Budapest-Pécs 2009
10. Herke Csongor - Fenyvesi Csaba - Tremmel Flórián szerk. A büntető eljárásjog elmélete; Dialog Campus Kiadó Budapest-Pécs 2012.
11. Karsai Krisztina - Szomora Zsolt - Vida Mihály szerk. Anyagi büntetőjog, Különös Rész I. 2013.
12. Klaus Volk: Strafprozessrecht Verlag, CH Beck München 2002.
13. Klünknecht/MeiergrossnerStPO mit GVG und Nebengesetzten Verlag C.H. Beck München 2001
14. Liziczay Sándor: Tanútípusok a büntetőeljárásban I. In.: Rendészeti Szemle 2007/1.
15. Liziczay Sándor: Tanútípusok a büntetőeljárásban II. In.: Rendészeti Szemle 2007/2.
16. Professor Dr. Nicolaus Bosch: Reichweite eines Zeugnisverweigerungsrechts gegenüber Mitbeschuldigten JARechtsprechung 11/2009.
17. Thomas Fischer: Strafgesetzbuch und Nebengesetze 55. Aufgabe, Verlag C.H.Beck München 2008.
18. Vadász Viktor: A tanúbizonyítás rendszere a középkori magyar büntetőeljárásban In: Iustum, Aequum, Salutare : jogtudományi folyóirat 2011(7.évf) 3. szám

19. Varga Zoltán: Tanú a büntetőeljárásban; Complex 2009. Bp.
20. Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata Bp. 1999 szerk.: Tóth Károly
21. Zeugnisverweigerungsrechts von Angehörigen gemäss §52 StPO bei Mitbschuldigten In.: HRRS November 2012. hrr-strafrecht.de

Jogszabályjegyzék

1. 1896. évi 33. (Bp.
2. 1952. évi III.tv (szocialista Bp.)
3. 1989.XIX. törvény (Be.)
4. 1998.XI. tv az ügyvédi tevékenységről
5. 2009.CLIV. tv az egészségügyről
6. 2012.C törvény (Btk.)
7. 2013.V.tv (Ptk)
8. Strafgesetzbuch (StGB)
9. Strafprozessordnung (StPO)
10. SchweizerischeStGB
11. SchweizerischeStPO

Bírósági határozatok

1. 1979/355 BH
2. 1983/60 BH
3. 1983/436 BH
4. 1984/480 BH
5. 1986/493 BH
6. 1992/304 BH
7. 1992/574 BH
8. 1996/139 BH
9. 1996/179 BH
10. 1999/241 BH

11. 2002/618 BH
12. 2004/504. BH
13. 2005/203 BH
14. 2005/343 BH
15. 2005/386 BH
16. 2006/317 BH
17. 2010/104 BH

Ítéletáblai Határozatok

1. 2006.141 ÍH
2. 2009.96 ÍH
3. 2010.7 ÍH
4. 2010.104 ÍH
5. 2010.152 ÍH
6. 2013.93 ÍH

Egyéb források

1. 358/2009 b.ü. Orosházi Járásbíróság
2. 124/2012 b.ü. Orosházi Járásbíróság
3. 14/1995. AB
4. 1990/40. FBK
5. 2007/4. BKv.
6. 14/1995. AB
7. Asch vs. Ausztria 12398/86
8. Unterpertinger vs. Ausztria 9120/80